

Jan Radkiewicz

Obraz papieża w dialogu anglikańsko-katolickim

Nurt SVD 49/1 (137), 157-192

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Obraz papieża w dialogu anglikańsko-katolickim

Jan Radkiewicz

jan.rad@wp.pl

Ur. 1952 w Cybince. 1977 ukończył Gorzowskie WSD w Paradyżu. Studia doktoranckie na Uniwersytecie im. Alberta Ludwika we Fryburgu Bryzgowijskim (Niemcy) ukończone doktoratem w zakresie teologii dogmatycznej. Od 1988 wykłada dogmatykę w Instytucie Formacji Religijnej w Gorzowie Wlkp., na Papieskim Wydziale Teologicznym we Wrocławiu, w Instytucie Filozoficzno-Teologicznym w Zielonej Górze oraz w WSD w Paradyżu. W 2010 uzyskał habilitację.

Wprowadzenie

Jedną z największych przeszkód w głoszeniu Ewangelii jest zgorzenie podziałem chrześcijan. Dialog doktrynalny stał się ważnym instrumentem ekumenicznego zbliżenia. Papież Jan Paweł II zrobił bardzo wiele, by doprowadzić do jedności chrześcijan, a Benedykt XVI „poszedł na tej drodze jeszcze dalej”¹.

Na skutek Reformacji powstały inne konfesje. Doktrynalnie najbliższy Kościołowi katolickiemu jest Kościół anglikański. Reformacja w Anglii przebiegała w trochę odmienny sposób niż w pozostałej części Europy. Inne także są dzieje Kościoła na Wyspach Brytyjskich od początku chrześcijaństwa. U schyłku średniowiecza Kościół w Anglii zyskał szeroką autonomię wobec Rzymu, ale uzależniał się równocześnie od władzy państwowej, nabierając cech Kościoła „państwowego”².

---

¹ G. Górny, *Nowa nadzieja jedności*, „W drodze”, nr 4, 2010, s. 35. Chodzi przede wszystkim o sprawę lefebrystów i zniesienie ekskomuniki czterech biskupów.

² Por. R. Łukaszyk, *Anglikański Kościół*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 580.

Chrześcijaństwo w XVI wieku doświadczyło głębokich przemian, które wpłynęły na jego kształt niemal we wszystkich tradycjach. Problemy dotyczyły doktryny wiary, moralności i życia duchowego³. Reformacja angielska nie była całkowitym zerwaniem z Kościołem średniowiecznym i powrotem do Pisma Świętego, Kościoła pierwotnego i Ojców Kościoła. Chrześcijaństwo anglikańskie poszukiwało „swojej tożsamości między wiernością tradycji katolickiej a zwłaszcza wezwaniami purytańskimi (kalwińskimi)”⁴. Zachowując naukę, tradycję i strukturę Kościoła Apostolskiego, pozostaje w jedności sakramentalnej ze sobą i ze stolicami biskupimi w Canterbury oraz w Yorku. Mimo że teologia anglikańska różni się od katolickiej czy prawosławnej, to zajmuje wyjątkowe miejsce wśród tych wyznań chrześcijańskich, w których nieprzerwanie trwają katolickie tradycje i formy⁵.

1. Źródła rozłamu i nowej doktryny

Skąd pochodzi anglikanizm? Jakie są okoliczności jego powstania? W pierwszej połowie XVI wieku król Henryk VIII ogłosił niezależność Kościoła Anglii od władzy papieskiej. Powodem była niemożność uzyskania od papieża unieważnienia małżeństwa z Katarzyną Aragońską. Król potajemnie zawarł ślub z Anną Boleyn. W odpowiedzi na ten akt papież Klemens VII potwierdził ważność pierwszego małżeństwa, a następnie (11 lipca 1533 roku) wyłączył króla Henryka z Kościoła katolickiego. W tym samym roku parlament angielski uchwalił pięć ustaw, które dotyczyły zerwania jedności z Rzymem: 1) prawo do nominacji biskupów przez króla; 2) podporządkowanie zakonów królowi; 3) podporządkowanie duchowieństwa ustawodawstwu państwowemu; 4) przyznanie dzieciom Anny Boleyn praw do dziedziczenia tronu; 5) odrzucenie prymatu papieskiego. W 1534 roku duchowieństwo angielskie (także biskupi) zostało zobowiązane do podpisania formuły o odrzuceniu uprawnień biskupa Rzymu na terenie Anglii.

Anglikanizm stał się jedną z form protestantyzmu przenikniętą wpływami doktryny luterkańskiej i kalwińskiej. Zachował jednak wiele dawnych tradycji Kościoła uniwersalnego oraz solidne podstawy dogmatyczne i moralne. Istnieje szereg „zbieżności”, które mogą służyć za płaszczyznę dialogu międzywyznaniowego⁶. Do wzajemnego zbli-

³ Por. S. Nowosad, *Zarys dziejów duchowości anglikańskiej (II)*, „Roczniki Teologiczne”, t. 51, nr 3, 2004, s. 199.

⁴ Tamże, s. 208.

⁵ Por. Vaticanum II, dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* 13.

⁶ Por. S. Strzelecki, *Anglikańskie tłumaczenie „Memoriale vitae sacerdotalis” Klau-*

zenia w dużej mierze przyczynił się powstały w 1830 roku „ruch oksfordzki”⁷. To środowisko uniwersytetu oksfordzkiego przeciwstawiało się tendencjom liberalnego protestantyzmu w Kościele anglikańskim. Celem ruchu było odrodzenie doktryny i życia religijnego w oparciu o tradycje pierwotnego Kościoła oraz uniezależnienie się od władzy państwowej. Zwolennicy ruchu, nawiązując do pierwszych wieków chrześcijaństwa, zbliżali się (zarówno w kwestii doktryny jak i dyscypliny) do Kościoła katolickiego, przez co spotkali się z potępieniem episkopatu anglikańskiego. Mimo to aktywiści ruchu konsekwentnie podtrzymywali ideę powrotu do jedności Kościoła⁸. Długa lista jego reprezentantów stanowi ważne świadectwo, że w Kościele anglikańskim przechowała się „tłumiona” przez wieki tradycja katolicka⁹.

Jakie są źródła idei anglikańskich? Doktrynalne założenia Kościoła anglikańskiego zostały wyrażone w 39 *Artykułach religii anglikańskiej*¹⁰. Władzę zwierzchnią sprawuje król lub królowa, a władzę ustawodawczą – Zgromadzenie Kościelne (*Church Assembly*). Od XIX wieku wyróżnia się wewnątrz Kościoła anglikańskiego trzy grupy albo nurty duchowe: *High Church* (Kościół Wysoki – kultywuje liturgię podobną do katolickiej), *Low Church* (Kościół Niski – bardziej ludowy, podobny do kalwińskiego) i *Broad Church* (Kościół Szeroki – liberalny, ze swobodą oceniania zagadnień dogmatycznych i etycznych). Angli-

diusza Aroiseneta, „Studia Teologiczne” (Białystok, Drohiczyn, Łomża), nr 23, 2005, s. 251.

⁷ Por. M. Górnicki, *Angielska duchowość*, [w:] *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin 2002, s. 51. Kontakty ekumeniczne z anglikanami zaznaczyły się już w XIX w. Otwarto katolikom dostęp do studiów (1817), wzmogła się emigracja katolickich robotników irlandzkich (1829), Pius IX odnowił w Anglii hierarchię katolicką (1850) z metropolią w Westminster.

⁸ Do znanych przedstawicieli ruchu oksfordzkiego należeli: ks. anglikański Edward Bouverie Pusey (†1892), teolog, biblista, patrolog i publicysta; ks. Henry Edward Manning (†1892), który przeszedł na katolicyzm (potem arcybiskup i kardynał); konwertyta Frederick William Faber (†1863), teolog i pisarz ascetyczny; John Henry Newman (†1890), pisarz, konwertyta i kardynał.

⁹ Por. W. Ostrowski, *Słowo wstępne*, [w:] *Kardynał John Henry Newman 1801-1890*, tłum. T. Mieszkowski, Warszawa 1967, s. 10.

¹⁰ Por. „Studia i dokumenty ekumeniczne”, t. 6, nr 2, 1984, s. 76-87: *Artykuły* potwierdzone podpisami biskupów i kleru na zgromadzeniu w 1571 r. *Artykuły* przyjęte na zgromadzeniu w Londynie. Zob. także: *Artykuły anglikańskiej religii*, [w:] A. Polkowski (opr.), *Jan Paweł II w Wielkiej Brytanii (1982) i Argentynie. Homilie i przemówienia*, Warszawa 1989, s. 204-215, m.in. *O wystarczalności Pisma Św. do zbawienia* (nr 6), *O otrzymaniu zbawienia wiecznego tylko w imię Chrystusa* (nr 18), *O sakramentach* (nr 25), *O Tradycjach Kościoła* (nr 34), *O konsekracji Biskupów i Kapłanów* (nr 36).

kanizm bywa określany jako „droga środka” (*via media*) między katolicyzmem (rola hierarchii i Tradycji) a protestantyzmem (rola Biblii jako głównej reguły wiary)¹¹. Od 1965 roku Kościół anglikański posiada prawo kościelne o orientacji protestanckiej¹². Autorytet jest przyznany Kościołowi jako całości, tzn. że nie jest on nieomylny i nie ogranicza indywidualnej wolności¹³.

Anglikański profil wiary zawiera *Dokument wyznania* z 1888 roku uchwalony w Lambeth¹⁴. Ten czteropunktowy artykuł uznaje Biblię za normę wiary, *Credo* z Nicei (325) za streszczenie wiary chrześcijańskiej, sakrament chrztu i Eucharystii za ustanowione przez Chrystusa oraz „historyczny episkopat” powołany do jedności Kościoła. Pozostałe sakramenty, według anglikanów, pochodzą z praktyki Kościoła apostołskiego. Kapłaństwo, z powodu braku tekstów świadczących o ustanowieniu przez Chrystusa, nie posiada charakteru sakramentalnego w ścisłym znaczeniu. Także święcenia biskupie pojmowane są jako praktyka apostołska, zachowując jedynie tradycyjną formę ich udzielania¹⁵. Dlatego też, w dialogu katolicko-anglikańskim nie podej-

¹¹ Kościół anglikański obejmuje 42 diecezje i diecezję europejską. Od 1931 r. istnieje *interkomunia* między Kościołami Starokatolickimi a Kościołami Anglikańskimi, uznająca zarówno ważność święceń kapłańskich wszystkich stopni, jak i wspólnej celebracji liturgii. Obecnie Wspólnotę Anglikańską tworzy Kościół Anglii, Irlandii, Episkopalny (USA) i niezależne kościoły w dawnych brytyjskich koloniach. W eklezjologii ważne jest pojęcie *comprehensiveness* („wszechstronność”). Zasada ta pozwala łączyć w jedno różne stanowiska i tradycje (tradycje katolickie i protestanckie), będąc niejako *via media* w interpretacji prawdy i formowaniu życia religijnego. By zapobiec subiektywizmowi w rozumieniu prawd wiary, respektuje się również zasadę *agreement*, oznaczającą powszechną zgodę wiernych (*consensus fidelium*) w dziedzinie wiary i życia religijnego.

¹² Por. R. Łukaszyk, *Anglikański Kościół. Struktura*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. I, Lublin 1973, kol. 587 n.

¹³ Por. A. Skowronek, *Kościół w burzliwych czasach*, Warszawa 2007, s. 159.

¹⁴ Por. A. Skowronek, *Kościół i wspólnoty niekatolickie*, [w:] M. Rusecki (red.), *Leksykon teologii fundamentalnej*, Lublin-Kraków 2002, s. 658; A.M.G. Stephenson, *Anglicanism and the Lambeth Conferences*, London 1978, s. 5-6.

¹⁵ Por. R. Łukaszyk, *Anglikański Kościół...*, art. cyt., s. 589-590. Obecnie wskutek obustronnych wyjaśnień istnieje coraz większa zgodność stanowisk w kwestii sakramentalnej obecności Chrystusa i ofiarniczym charakterze Eucharystii, naturze i celu kapłaństwa oraz sukcesji apostołskiej. Zob. S.C. Napiórkowski, *Kapłaństwo w dialogach międzykościelnych*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, t. VIII, Lublin 2000, s. 727-729. W 1555 r. Kościół katolicki uznał święcenia anglikańskie za nieważne. Stanowisko to podtrzymał Leon XIII w bulli *Apostolicae curae* (13.09.1896). Por. D. Woodard, *Nasi bracia oddzieleni*, tłum. H. Bednarek, Warszawa 1972, s. 14-16; J. Hughes, *Absolutely Null and Utterly Void*, London 1968.

muje się kwestii ważności święceń anglikańskich, a jedynie wymiar służebny kapłaństwa.

Po zerwaniu jedności z Rzymem we wspólnotach anglikańskich dominację usiłowały zdobyć dwa ugrupowania: purytanie (radikalni) i anglokatolicy (konserwatywni)¹⁶.

2. Dialog *in spe*: wydarzenia i dokumenty

Problemu prymatu Piotra nie da się opisać biblijnie, ale należy rozważyć wiele czynników społecznych, politycznych i teologicznych ówczesnych czasów. Obecnie dostrzega się pozytywny wpływ papieństwa na życie Kościoła. Nie można pytać o jedyną „definicję” Piotra w Nowym Testamencie, lecz szukać ich wielu w tradycjach nowotestamentalnych. Istnieje wiele „obrazów” ukazujących różne funkcje Piotra¹⁷. Pośród kilku czynników, które przyczyniły się do rozwoju teologii i funkcji ówczesnego papieństwa, wymienić można doniosłość Rzymu jako centrum religijnego (miejsce śmierci Piotra i Pawła) i kulturalnego. Pojednawcze pielęgnowanie tzw. „zaszłości” historycznych nie znosi jednak pytania o prawdę. Konieczna jest nowa postawa w stosunku do papieństwa ze względu na zjednoczone świadectwo o Chrystusie.

W 1867 roku na pierwszej Konferencji w Lambeth Kościoły anglikańskie utworzyły „Wspólnotę Anglikańską” (*Anglican Communion*), do której dzisiaj należy ponad 70 autonomicznych Kościołów. Zbiera się ona co kilka lat, wytyczając dalszą drogę dialogu z innymi wyznaniem¹⁸.

Systematyczny dialog anglikańsko-rzymskokatolicki rozwinął się po Soborze Watykańskim II. W 1969 roku rozpoczęła działalność Międzynarodowa Komisja Anglikańsko-Rzymskokatolicka (ARCIC), której zawdzięczamy kilka ważnych dokumentów: *Raport z Malty* (1968), *Dokument o Eucharystii* (1971), *Dokument o urzędzie kościelnym*

¹⁶ Por. S.C. Napiórkowski, *Postępowania kościelne. Stan i perspektywy dialogu*, „Collectanea Theologica”, nr 2, 1978, s. 9. W anglikanizmie, mimo afirmacji symboli wiary jako autorytatywnego źródła nauczania kościelnego, pozostaje problem uznawania przez wierzących autorytetu tychże symboli. W tej sytuacji nie sposób odczytać stanu wiary poprzez analizę symboli wiary.

¹⁷ Por. W. Hryniewicz, *Autorytet w Kościele*, „Zeszyty Naukowe KUL”, nr 3-4, 1977, s. 16-17. W 1971 r. w USA utworzono grupę biblistów, która zajęła się opracowaniem tematu Piotra w Nowym Testamencie. Dwa lata później ukazało się studium *Peter in New Testament. A Collaborative Assessment by Protestant and Roman-Catholic Scholars*, Minneapolis-New York 1973.

¹⁸ Zob. P. Jaskóła, *Anglikanizm*, [w:] M. Rusecki i in. (red.), *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, Lublin-Kraków 2002, s. 53.

(albo *Uzgodnienie z Canterbury*, 1973), *Dokument o władzy w Kościele* (albo *Dokument z Wenecji*, 1976). W tym ostatnim mowa jest o „posłannictwie udzielonym przez święcenia” (*ordained ministry*), które stanowi o istocie Kościoła lokalnego. Biskup – jako podmiot posłannictwa – jest „osią” życia Kościoła. Konkretnie zadania biskupa, to troska o rozwój prawdy objawionej, jedność braterską i właściwy stosunek do świata. Ta zawartość treściowa Deklaracji stanowi konieczne wprowadzenie do problematyki prymatu papieskiego¹⁹.

Raporty ARCIC zawierają merytorycznie potraktowane problemy podejmowane w rozmowach katolików z anglikanami. Sposób ich ujęcia wskazuje na zarysowany w ostatnich latach rzeczywisty postęp we wzajemnym rozumieniu wielu kwestii teologicznych. Wspólne podstawy różnych form wyznaniowych ustalono w oparciu o Biblię i naukę Ojców Kościoła. Z drugiej jednak strony J. Ratzinger podkreślał, iż nie można definiować i rozstrzygać spornych problemów za pomocą wąsko rozumianego pojęcia „prymatu”. Obejmuje ono przecież relację: „Pismo św.-Tradycja-sobory-biskupi-recepcja”²⁰. Kościół anglikański sprowadza charakter Kościoła uniwersalnego do formy „czysto zewnętrznej”, tj. nieistotnej dla konstytucji Kościoła, nadinterpretując rolę Kościoła partykularnego²¹. Tymczasem Rzym – jako miejsce pobytu Piotra – był wyraźnie zakotwiczony w Kościele uniwersalnym. Również dla pełnej ważności soborów istotne znaczenie miało uczestnictwo Rzymu jako miejsce śmierci Piotra i Pawła²². „Partykularyzacja” chrześcijaństwa i Kościoła jest sprzeczna z jego istotą, o czym mówi Nowy Testament²³. Zanik Kościoła uniwersalnego zmienia jego ustrój

¹⁹ Por. P. Kantyka, *Problem autorytetu w Kościele w dialogu anglikańsko-rzymsko-katolickim*, [w:] P. Jaskóła (red.), *Ekumenizm na progu trzeciego tysiąclecia (Ekumenizm i Integracja 2)*, Opole 2000, s. 74 n.

²⁰ J. Ratzinger, *Problemy i nadzieje w dialogu anglikańsko-katolickim*, „Communio”, nr 5, 1990, s. 163-164; W. Hryniewicz, *Autorytet w Kościele*, art. cyt., s. 15-40; S.C. Napiórkowski, *Postępowania kościelne...*, art. cyt. s. 5-36.

²¹ Zob. J. Ratzinger, *Problemy i nadzieje...*, art. cyt., s. 167. Autor pokazuje, że Kościół uniwersalny istniał w Kościele pierwotnym przed Kościołem lokalnym. Dowodem jest m.in. manifestowanie kolegalności przy wyświęcaniu biskupów.

²² Tzw. idea Piotrowa wywarła ogromny wpływ na Kościół pierwotny. Zob. S. Horn, *Petrou Kathedra*, Paderborn 1982; tenże, *La „Sedes Apostolica”: Point de vue théologique de l’Orient au commencement du sixième siècle*, „Istina” (czasopismo Centrum Studiów Ekumenicznych z siedzibą w Paryżu), 1975, s. 435-456. Ta „idea” odbiega wyraźnie od „Kościoła cesarskiego”.

²³ Por. J. Meyendorff, *Kirchlicher Regionalismus: Strukturen der Gemeinschaft oder Vorwand des Separatismus?*, [w:] G. Alberigo i in., *Kirche im Wandel. Eine kritische Zwischenbilanz nach dem Zweiten Vaticanum*, Düsseldorf 1982, s. 303-318.

i znaczenie urzędu biskupiego. To wszystko prowadzi do przekształcenia struktury Kościoła, a tym samym – teologicznej treści prymatu. Tematem szczegółowym w naszym dialogu jest uzasadnienie teologiczne i konkretna treść eklezjalna urzędu Piotra. Jedność utrzymała się w wyznaniu wiary, ale nie w sakramentach. Konieczne jest trzymanie się nie tylko dziedzictwa biblijnego, ale i Tradycji ukazującej kierunek poszukiwania początków. Specyficzny wpływ na doktrynę i ducha „anglikańskiego” miał każdorazowy przywódca całej *Anglican Communion* – arcybiskup Canterbury²⁴.

3. Postawa anglikanizmu wobec papieżstwa

Problematyka prymatu może być wielce obiecującym tematem z perspektywy międzychrześcijańskiego zbliżenia doktrynalnego. Prowadzone dyskusje doprowadziły do szeregu uzgodnień, przypominających m.in. o konieczności zachowania jedności Kościoła. Dopuszczenie ewentualności istnienia w Kościele urzędu papieskiego podporządkowanego (w swojej treści teologicznej) autorytetowi Ewangelii, może być w przyszłości podstawą do uznania papieżstwa. Trzeba zauważyć eliminację tradycyjnie negatywnego nastawienia anglikanizmu do instytucji prymatu. Oczywiście pozostaje do określenia ewentualny „model” prymatu²⁵. Dla zbudowania jedności Kościoła należy przedstawić formę autorytetu w Kościele anglikańskim, pokazując relacje między władzą biskupią a polityczną. To przecież było przyczyną rozbitcia Kościoła.

W kontekście prymatu Piotra w Kościele należy zrozumieć pojęcie Tradycji. W Kościele katolickim oznacza ona przede wszystkim Kościół żyjący w obszarze sukcesji apostołskiej. Centrum tej sukcesji stanowi urząd Piotra. Tradycja anglikańska²⁶ zakłada przejście wy-

²⁴ Por. S. Nowosad, *Zarys dziejów duchowości anglikańskiej*, t. III, Lublin 2005, s. 122.

²⁵ Por. model zaproponowany przez L. Scheffczyka – „sakramentalne ujęcie” urzędu Piotra, *Das „Amt der Einheit”*: *Symbol oder Wirklichkeit der Einheit*, „Catholica”, nr 3, 1976, s. 227-245. Ten model stosuje do papieżstwa dwa istotne elementy sakramentu, tj. powiązanie pierwiastka widzialnego i niewidzialnego symbolu oraz rzeczywistości symbolizowanej. Tak pojęty symbol funkcjonuje w strukturze Kościoła. Perspektywa ta harmonizuje z sakramentalną rzeczywistością Kościoła i ukazuje duchowy (niejurydyczny) wymiar prymatu papieskiego. Por. tamże, s. 241-245.

²⁶ Por. J.M. Miller, *The Divine Right of the Papacy in Recent Ecumenical Theology*, Roma 1980, s. 268. W zakończeniu *Dokumentu weneckiego* (24) wymienione są szczegółowe kwestie: interpretacja tzw. tekstów Piotrowych NT; wyprowadzanie prerogatyw papieża w oparciu o *ius divinum*; rozumienie nieomylności nauczania papieskiego; pojęcie „bezpośredniej władzy jurysdykcyjnej” papieża.

znania wiary i dogmatów Kościoła pierwotnego. W praktyce jednak sprowadza się do „czynnika wyłącznie dyscyplinarnego”²⁷. Papież jest związany tradycją wiary. Sam Sobór Watykański I (1870) nie zdefiniował papieża jako absolutnego monarchy, ale raczej jako gwaranta posłuszeństwa wobec Słowa-Chrystusa. Pełnomocnictwo papieża związane jest tradycją wiary, czyli nie jest nieograniczone, lecz znajduje się na służbie eklezjalnej tradycji. Poza tym, władza papieża nie zastępuje władzy biskupów, lecz służy jej umocnieniu²⁸.

W międzykonfesyjnym dialogu o papieństwie dużą rolę odgrywa także termin *ius divinum*. Tradycyjne rozumienie orzeka, że instytucja *iure divino* oznacza wprowadzenie przez Chrystusa Dwunastu. Współcześnie *ius divinum* zostało zrozumiane jako wola Boża. To wola Boża – a niekoniecznie historyczne „ustanowienie” przez Jezusa – jest miarą dla *ius divinum* instytucji. W tym sensie będzie *ius divinum* rozumiałe jako *ex institutione divina*. Większość teologów współczesnych przyjmuje taką opinię i mówi o boskiej fundacji. Gdy przyjmiemy „boskie założenie”, nie znajdziemy żadnego przeciwieństwa między *ius divinum* instytucji i rolą apostołskiego Kościoła lub poapostołskiej wspólnoty przy powstaniu tej instytucji. Asystencja Ducha św. nie jest wykluczona, także jako boski element (konieczny dla *ius divinum*). „Ludzkie elementy” (polityczne, społeczne, kulturalne) mogą przy tym odgrywać dużą rolę. To nie zmienia charakteru *ius divinum* instytucji. Stanowisko katolickie streszcza się w konstatacji, że instytucja *iure divino* musi mieć potwierdzenie w Biblii. To potwierdzenie nie musi być wyrażone *explicite*; wystarczy, że będzie *implicite*. Luteranie akceptują instytucję *iure divino* jako konstytutywny element Kościoła, jeżeli ta instytucja jest konieczna do zbawienia. Anglikanie łączą tradycyjalnie konieczność struktury *iuris divinis* z wynikającymi konsekwencjami. Ta instytucja *iure divino* nie jest warunkiem do *esse* Kościoła, lecz tylko do *bene* Kościoła. Termin *iure divino* dotyczy zatem nie „konieczności” kościelnej struktury, ale jego początków.

Anglikanizm widzi miejsce dla biskupa Rzymu jako „pierwszego” wśród innych. W reakcji na encyklikę Jana Pawła II *Ut unum sint* (1995), anglikanie stwierdzają, że nie są przeciwni „samej zasadzie

---

Dokument z Windsoru został w całości poświęcony tym zagadnieniom.

²⁷ Kościół anglikański w *Articles of the Faith* (19 i 21) podkreśla, że nie tylko Kościoły w Jerozolimie, Aleksandrii i Antiochii, ale i w Rzymie pobbłądziły w sprawie wiary.

²⁸ Por. Vaticanum I, konstytucja dogmatyczna o Kościele Chrystusowym *Pastor aeternus* (32), [w:] *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, t. 4, Kraków 2005, s. 925 i 919.

i praktyce posługiwania na rzecz jedności (Kościoła) na poziomie ogólnościowym, które byłoby przynależne jednej osobie (...). Jedność wymaga wspólnoty w wierze i życiu"²⁹. Zadaniem urzędu papieskiego jest przecież jednoczenie Kościołów lokalnych we wspólnocie Kościoła powszechnego. Ekumeniczna interpretacja prymatu możliwa będzie tylko w kategoriach służby na rzecz jedności chrześcijaństwa.

Dokumenty ARCIC nie precyzują, czy chodzi o prymat uniwersalny czy partykularny. Umieszczają problem prymatu w szerszym kontekście pasterskiej troski biskupów. Według *Dokumentu weneckiego* (§ 11) zadaniem „pierwszego z biskupów” (prymasa) jest pomoc biskupom swego regionu w głoszeniu prawdziwej nauki, umacnianiu świętości życia i jedności braterskiej oraz w wypełnianiu misji Kościoła wobec świata (prymat „lokalny”). Problem prymatu „uniwersalnego” jest obecny w dokumentach ARCIC w kontekście instytucji prymatu lokalnego z przywołaniem tzw. zasady akomodacji. W oparciu o historyczny argument (szczególnie znaczenie stolicy rzymskiej i śmierć Apostołów Piotra i Pawła) *Dokument wenecki* (§ 23) przyznaje potrzebę odgrywania przez Rzym pryncypialnej roli w sprawach odnoszących się do całego Kościoła. Argument doktrynalny jest wyakcentowany w *Wyjaśnieniach* (§ 8) i podaje, iż jest wolą Bożą, żeby jedność wspólnoty chrześcijańskiej wyrażała się także w widzialnej postaci. Utrzymanie widzialnej jedności Kościoła potrzebuje istnienia prymatu uniwersalnego³⁰. Taka wspólna deklaracja katolicko-anglikańska otwiera drogę do przyjęcia przez Anglikanów prymatu papieskiego.

3.1. Przed Henrykiem VIII - uznanie papieństwa

Evangelie przypisują Piotrowi rolę kierowniczą. W wielu sytuacjach występuje jako rzecznik Apostołów (Mk 8,27)³¹. Świadcstwo męczeństwa Apostołów Piotra i Pawła oraz nieprzerwane sprawowanie przez stolicę rzymską troski o Kościoły w wymiarze powszech-

²⁹ *Odpowiedź biskupów Kościoła Anglii*, „Studia i Dokumenty Ekumeniczne”, nr 2, 1998, s. 113-114.

³⁰ *Wyjaśnienia nr 8; Dokument z Windsoru* (10-15) tłumaczący problem istnienia prymatu katolickiego „z prawa Bożego”.

³¹ Por. A.J. Skowronek, *Kościół...*, dz. cyt., s. 34. Autor podkreśla, iż metodą historyczno-krytyczną nie sposób dzisiaj wyjaśnić, jak dalece uprzywilejowana pozycja Piotra zależy od ukazania się Zmartwychwstałego (1Kor 15,5). Także fragment z Ewangelii wg Mateusza (16,17) o ustanowieniu Piotra „skalnym fundamentem Kościoła” niewiele ma tu do dodania. Słowa te pochodzą z okresu po Zmartwychwstaniu, zapewne „nie mogły być wygłoszone przez ziemskiego Jezusa”.

nym, przysposabia ją do utrzymania funkcji prymatu uniwersalnego³². Stary, ludowy Kościół angielski (*Ecclesia Anglicana*) był wierny Rzymowi i miał bliskie stosunki ze Stolicą Apostolską³³. Tak było przez wiele wieków. Synod Kościoła Anglii (664 rok), który przyniósł eklezjalną jedność, zdecydował o „rzymskiej” – a nie celtyckiej – formie chrześcijaństwa³⁴. Kolejne synody – Hereford (672 rok) i Hatfield (680) – potwierdziły wierność Rzymowi. Od XIV wieku Kościół w Anglii posiadał daleko idącą autonomię w stosunku do Rzymu. Od strony kościelnej obowiązywał zakaz „wnoszenia apelacji” do papieża oraz „konieczność zezwalania przez króla” na ogłaszanie dekretów papieskich w Anglii³⁵.

W XVII wieku król Jakub I, arcybiskup John Bramhall (Armagh) i inni byli gotowi uznać prymat Rzymu, ale tylko prymat „honorowy” (*a primacy of order, of place, of preminence*), a nie „jurysdykcyjny” (władzy)³⁶. Każdą ideę osobowego naśladownictwa Piotra odrzucał arcybiskup Laud³⁷. John H. Newman (1801-1890), w swoim okresie anglikańskim, rozumiał papieństwo jako mające wyłącznie kościelne pochodzenie (*ecclesiastical arrangement*). Prymat papieża interpretował jako prymat godności. Podobnie w XX wieku, J.A. Robinson i B.J. Kidd odrzucają prawdę, że prymat papieski należy do boskiej konstytucji Kościoła³⁸.

Dzięki sukcesji apostoelskiej Kościół nie jest abstrakcyjną ideą, lecz rzeczywistością historyczną o charakterze sakramentalnym. Umożliwia to utrzymanie jedności między Kościołem uniwersalnym i Kościołami lokalnymi. Sama sukcesja apostoelska biskupów związana jest z charakterem władzy w Kościele: sakramentalnym (konsekracja biskupów przez biskupów mających łączność z Apostołami) i jurys-

³² Por. *Dokument wenecki – Wyjaśnienia nr 8*; także *Dokument z Windsoru nr 6*.

³³ Por. P. Blaeser, *Das Ende der Spaltung zwischen römisch-katholischer Kirche und anglikanischer Kirchengemeinschaft in Sicht*, „Una Sancta”, t. 32, 1977, s. 2-5.

³⁴ Por. *Congregation Sacra pro doctrina fidei, Observations on the final report of ARCIC*, „L'Osservatore Romano”, 6.05.1982, tłum. niem. „Herder Korrespondenz”, nr 36, 1982, s. 288-293.

³⁵ Por. W. Życiński, *Miejsce Maryi w teologii i pobożności Kościoła anglikańskiego*, „Analecta Cracoviensia”, t. 32, 2000, s. 271.

³⁶ Por. J.R. Wright, *Anglicans and the Papacy*, „The Journal of Ecumenical Studies” t. 13, 1976, s. 385.

³⁷ Por. J.M. Miller, *The Divine Right of the Papacy*, „The Journal of Ecumenical Studies” t. 13, 1976, s. 123.

³⁸ Por. Mc Adoo, *Anglican / Roman Catholic Relations 1717-1980. A Detection of Themes*, [w:] W. Haase (red.), *Rome and Anglicans Historical and Doctrinal Aspects of Anglican-Roman Catholic Relations*, Berlin-New York 1982, s. 210.

dykcyjnym (prawomocnie sprawującej urząd). Biskup Rzymu jest tutaj prawowitym następcą głowy Kolegium apostołskiego³⁹ i stanowi widzialny fundament jedności Kościoła. Posiada zatem najwyższą władzę jurysdykcyjną (*de iure divino*) nad całym Kościołem⁴⁰.

Szukając odpowiedzi dotyczącej istoty prymatu i jego historycznej formy, Jan Paweł II odwołuje się do modelu Kościoła z pierwszego tysiąclecia, jako „metodologicznego principium” dla rozwiązania kwestii prymatu Piotra, w którym chrześcijanie byli złączeni „wspólnotą wiary i życia sakramentalnego”⁴¹. Wtedy Zachód i Wschód trwały w jedności. Ta jedność proponowana dzisiaj przez Kościół rzymskokatolicki jest powoli akceptowana przez Kościół anglikański. Pierwsze tysiąclecie ma być inspiracją dla znalezienia pełnej wspólnoty między wyznaniem chrześcijańskimi.

3.2. W trakcie konfliktu

Sytuacja Kościoła w Anglii zaczęła się w XVI wieku drastycznie zmieniać. Król Henryk VIII odłączył Kościół od Rzymu i papieskiej jurysdykcji. Stało się to bardziej z politycznych i osobistych względów niż religijnych. Historia angielskiej Reformacji, pod rządami Henryka i później jego córki Elżbiety I (1558-1603), była czasem krwawych antykatolickich prześladowań. Katolicka królowa Maria (1553-1558), córka Henryka VIII, próbowała siłą przywrócić katolicki porządek⁴².

W 1563 roku Kościół anglikański otrzymuje 39 artykułów wiary jako podstawy nauczania, które do dzisiaj zachowują ważność. Artykuły te obejmują w sobie różne nurty katolickiej i reformowanej teologii. Anglikańska Konferencja Lambeth (1948) opisała te dwa aspekty w następujących słowach: „Anglikanizm jest katolicki, ale reformowany; on jest reformowany, ale katolicki”⁴³. Mamy trzy obok siebie leżące zasady, które określają anglikański Kościół: protestancko-biblijna, katolicko-sakramentalna i krytyczno-racjonalna⁴⁴. Tym trzem głównym

³⁹ Por. J. Morawa, *Sukcesja apostołska*, [w:] M. Rusecki i in. (red.), *Leksykon teologii fundamentalnej*, Lublin-Kraków 2002, s. 1145.

⁴⁰ Vaticanum I, zob. H. Denzinger, A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum, definitorum et declarationum de rebus fidei et morum*, Freiburg im Br. 1976, 3060-3073; Vaticanum II, konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* 18 i 45.

⁴¹ Jan Paweł II, encyklika o działalności ekumenicznej *Ut unum sint* 95.

⁴² Por. J. Lortz, *Geschichte der Kirche in ideengeschichtlicher Betrachtung*, Bd. II, Münster 1964, s. 112.

⁴³ Por. *The Lambeth-Conference 1948*, II, 83. Cyt. [za:] H. Döring, *Grundkurs ökumenischer Information*, „Una Sancta”, t. 33, 1978, s. 116.

⁴⁴ Por. Y. Congar, *Anglikanische Kirche und Kirchengemeinschaft*, [w:] *Lexikon für*

nurtom odpowiada określenie *Low Church* (zasada protestancka), *High Church* (zasada konserwatywna) i *Broad Church* (zasada liberalna).

Kościół anglikański wyraża przekonanie o kontynuacji Kościoła apostołowego⁴⁵, ale sukcesja apostołowa urzędu biskupiego jest przez wszystkich anglikanów zachowana⁴⁶. W tym kontekście trzeba przyznać, że papież Leon XIII w swoim dokumencie *Apostolicae Curae et Caritatis* (1896) uznał święcenia anglikańskie (od 1559) za nieważne z powodu braków formalnych i braku intencji⁴⁷.

Ogólna postawa anglikanów XVI wieku wobec papieża była polemiką. Papież był rozumiany jako „antychryst”⁴⁸. Sobór w Trydencie odrzucił zasadę: wszyscy chrześcijanie są „kapłanami Nowego Testamentu” i wszyscy mają taką samą „władzę duchowną”⁴⁹. Sobór bronił zatem sakramentalnego charakteru kościelnego. Sprawujący urząd mają władzę nie od wierzących, ale poprzez święcenia jako powołani przez Boga (sukcesja). Reformatorzy oddzielali Ewangelię od Kościoła oraz upatrywali prawdziwą sukcesję w przekazie „czystej Ewangelii”⁵⁰. Konieczny jest sakramentalny (członkowie Kolegium Biskupów) akt biskupiej ordynacji, przez który wchodzi się w dziedzictwo Apostołów. Szczególna rola Piotra w Kolegium Apostołów łączy się z wyjątkową sukcesją, a mianowicie „prymacjalną” (głowa Kolegium).

4.2. Po Henryku VIII

Od czasów angielskiej reformacji obowiązujące prawodawstwo zabraniało spełniania katolickiego kultu. Katolicy nie mogli zajmować funkcji publicznych⁵¹. Katolicy w Anglii mieli jednak silne poczucie

Theologie und Kirche I, Freiburg 1957, s. 549.

⁴⁵ Por. J.R.H. Moorman, *Anglikanische Kirche*, [w:] K. Galling (Hrsg.), *Die Religion in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen 1957, s. 377.

⁴⁶ Por. H. Döring, *Grundkurs ökumenischer...*, art. cyt., s. 117. Co to znaczy, zależy od rozumienia „sukcesji apostołowej”: sukcesja jako niezłamane nałożenie rąk lub przez wspólnotę ze Stolicą Apostołową w Rzymie. Bliżej mówi o tym J. Ratzinger, *Primat, Episkopat und successio apostolica*, [w:] K. Rahner, J. Ratzinger, *Episkopat und Primat*, Freiburg 1961, s. 37-59.

⁴⁷ Zob. H. Denzinger, A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum...*, dz. cyt., 3315-3319.

⁴⁸ Por. J.R. Wright, *Anglicans...*, art. cyt., s. 379-404.

⁴⁹ Zob. J.M. Szymusiak, S. Głowa (red.), *Breviarium fidei. Kodeks doktrynalnych wypowiedzi Kościoła*, Poznań 1964, VII 544 n.

⁵⁰ Por. J. Morawa, *Sukcesja apostołowa*, art. cyt., s. 1143. Sobór Trydencki potwierdził istotny związek (wewnętrzny) Ewangelii i Kościoła, tj. Pisma Św. i Tradycji. Sobór przypomniał także o sukcesji apostołowej biskupów.

⁵¹ Por. H. Wojtyśka, *Anglia. Kościół katolicki*, [w:] *Encyklopedia katolicka*, t. I, Lu-

„tożsamości wyznaniowej” (dawne prześladowania), ale także „pewnej wyższości” wynikające z przynależności do powszechnego Kościoła, jak również „dochowania wierności papieżowi”⁵².

Po śmierci Henryka VIII (1547) do Kościoła anglikańskiego zaczęły przenikać mocne tendencje protestanckie⁵³. W roku 1550 wprowadzono nowy ryt święceń biskupów, prezbiterów i diakonów, zniesiono celibat. W 1563 roku przyjęto na generalnym zgromadzeniu duchowieństwa nowe wyznanie wiary anglikańskiej (39 artykułów jako kryterium ortodoksji – *Credo* podobne jest do wyznania Lutra). Nie ogłoszono żadnych własnych dogmatów i unikając terminu „teologia anglikańska”, mówiono raczej o „anglikańskiej świadomości wiary”.

Kwestionując nieomylność soborów, anglikanie, wydawać by się mogło, odcinali się od doktryny „niezłomności” (*indefectibility*) Kościoła. Przyjmowano jednak pogląd, iż gdyby zbłądzili papież i biskupi, wiara zostałaby zachowana w prześladowanej części Kościoła, która nie może zginać (według obietnicy Jezusa)⁵⁴.

Impulsem do zbliżenia anglikańsko-katolickiego był XIX-wieczny ruch oksfordzki, którego wybitną postacią o znaczeniu ekumenicznym był J.H. Newman. Jego dzieła wywarły ogromny wpływ na chrześcijan, przyśpieszając idee ich zjednoczenia⁵⁵. Ruch oksfordzki (*Oxford Movement*), założony w 1833 roku, stawiał sobie za cel uwolnienie Kościoła spod dominacji władzy świeckiej oraz otwarcie się na inne wyznania, szczególnie katolickie.

Kolejne próby zrozumienia prymatu papieskiego przez anglikanów miały miejsce w XX wieku. Arcybiskup Michael Ramsey pisał w 1936 roku, że w przyszłym zjednoczonym Kościele byłoby szczególne miejsce dla *primus inter pares* jako organu jedności i autorytetu⁵⁶. Profesor teologii w Oxfordzie John Mac Quarrie nie uznał wprawdzie pa-

---

blin 1973, kol. 561. Ten zakaz obowiązywał na mocy *Aktu testatycznego* z 1672 r. Dopiero po 200 latach (w 1778 r.) wydano *Catholic Relief Act* i zezwolono na wykonywanie kultu.

⁵² P. Kantyka, *Ekumenia w kontekście angielskim*, [w:] P. Jaskóła, R. Porada (red.), *Żyć ekumenią w kościołach lokalnych*, Opole 2003, s. 136-137.

⁵³ Por. W. Życiński, *Miejsce Maryi...*, art. cyt., s. 272. Te tendencje protestanckie to: narodowa liturgia, komunie św. pod dwiema postaciami, odrzucenie rytu rzymskiego i katolickiej nauki o Eucharystii. Wprowadzono *Book of Common Prayer* na wzór protestancki.

⁵⁴ Por. P. Kantyka, *Autorytet nauczania kościelnego w procesie przekazywania wiary. Ekumeniczny zarys tradycji anglikańskiej i rzymskokatolickiej*, „Kieleckie Studia Teologiczne”, nr 2, 2003, s. 238.

⁵⁵ Por. *Development of Christian Doctrine* (z 1845 r.) i *Apologia pro vita sua* (z 1864 r.).

⁵⁶ Por. M. Ramsey, *The Gospel and the Catholic Church*, London 1936, s. 227.

pieskiej nieomyślności, ale akceptował papieski prymat – dla *plene esse* Kościoła⁵⁷. Także tutaj nie ma mowy o prymacie li tylko honorowym.

Anglikanizm, będąc wyznaniem pochodzącym z Reformacji, rozumie sukcesję jako trwanie Kościoła w wierze Apostołów (*successio fidei*) poprzez przekaz nieskażonej Ewangelii i sakramentów. Następstwo biskupów pochodzi według nich z ustanowienia człowieka. Sobór Watykański II podkreśla brak sakramentu kapłaństwa we wspólnocie „odłączonych”⁵⁸. Zarówno anglikanie, jak i prawosławni i starokatolicy przyjmują urząd biskupi jako znak *successio fidei*. Urząd ten ma uobecniać wiarę apostołską, nie ma jednak zakorzenienia sakramentalnego. Anglikanie odrzucają sukcesję Piotra w służbie Biskupów Rzymu.

Tekst z Vaticanum I (1870) o prymacie należy rozumieć w całym jego historycznym i teologicznym kontekście, który zdecydował o tym, że Sobór zaakcentował prawne aspekty papieństwa silniej niż wymagają tego potrzeby Kościoła⁵⁹. Aktualnie posługiwanie papieskie jako duchowy obowiązek potrzebuje doskonalszego wyrazu niż w czasie Vaticanum I.

Kolegialność biskupów uwidacznia się w teologii Vaticanum II. Biskup Rzymu (jako Następca Piotra) jest „widzialnym źródłem i fundamentem jedności” kolegium biskupów i wiernych. Biskupi zaś są „widzialnym źródłem i fundamentem jedności w Kościołach partykularnych, uformowanych na wzór Kościoła powszechnego”⁶⁰. W postulowanej kolegialności chodzi o silniejsze włączenie biskupów w globalne struktury podejmowania eklezjalnych decyzji. W mniemaniu anglikanów istotna jedność Kościoła urzeczywistnia się w sposób widzialny tam, gdzie jest obecna wiara apostołska razem z *Credo* i apostołskim urzędem sukcesji.

W dialogu ekumenicznym należałoby uwzględnić „decyzje dogmatyczne” z okresu po rozłamie Kościołów. Coś szczególnego wydarzyło się podczas pierwszej wizyty arcybiskupa Canterbury Geoffrey Fischera u papieża Jana XXIII w 1960 roku. Druga wizyta – arcybiskupa Ramseya u papieża Pawła VI – miała miejsce w 1966 roku. W tym samym roku powołano nową komisję przygotowawczą, która odbyła

⁵⁷ Por. Wright, *Anglicans...*, art. cyt., s. 391.

⁵⁸ Vaticanum II, dekret o ekumenizmie *Unitatis redintegratio* 22.

⁵⁹ Por. A.J. Skowronek, *Kościół...*, dz. cyt., s. 101 n. Sobór Watykański I nie ograniczył w niczym bezpośrednio i biskupiej władzy poszczególnych biskupów w Kościołach lokalnych. Trudno jest tutaj zauważyć absolutyzującą formę papieskich rządów w Kościele.

⁶⁰ Zob. *Lumen gentium* 22-23.

trzy posiedzenia⁶¹. Trzecie posiedzenie odbyło się na Malcie (grudzień 1967 – styczeń 1968), a sprawozdanie z tego posiedzenia nazwane zostało *Raportem z Malty*.

Anglikańska Konferencja Lamberth z 1968 r. zasługuje na szczególną uwagę. Papiestwo zostało tam rozważane w kontekście episkopatu i kolegiałości. Potwierdzono, iż Kolegium Biskupów powinno posiadać przewodniczącego. Jego prymat nie jest jurysdykcyjny, lecz honorowy. Czternasta Konferencja Lamberth (od 16 czerwca do 3 sierpnia 2008 roku) zgromadziła 670 biskupów anglikańskich w University of Kent w Canterbury. Druga grupa biskupów (250 osób, głównie z Afryki, Azji, Ameryki Płd., Australii) odmówiła udziału w konferencji⁶². Chcieli w ten sposób zaprotestować przeciw liberalnemu kursowi wobec kobiet i homoseksualistów. Zorganizowano spotkanie przeciwników Lamberth w Jerozolimie (od 22 do 29 września 2008 roku) jako Global Anglican Future Conference, które wydało *Oświadczenie z Jerozolimy* zapowiadające utworzenie „Rady Biskupów nawracających się anglikanów”⁶³. Wśród zarzutów wymieniono relatywizm religijny w teologii, odejście od biblijnej nauki i anglikańskiej Tradycji oraz sekularyzm. Przyczyna nieporozumień leży w tożsamości anglikańskiego Kościoła. Chodzi o osiągnięcie narodowej niezależności od rzymskiego Urzędu Nauczycielskiego.

Nadzieja na jedność istnieje. Ustalenie najważniejszych różnic doktrynalnych wymaga dalszego dialogu i spotkań teologów. Po Soborze Watykańskim II powołano Wspólną Komisję, która zaowocowała tzw. *Raportem z Malty* (1968), a potem (od 1969) dialog został poprowadzony przez ARCIC, tj. Międzynarodową Komisję Anglikańsko-Rzymskokatolicką. Od 1982 roku toczy się dyskusja na temat trzech ciągów tematycznych: autorytet w Kościele, Tradycja, stosunek między Kościołem lokalnym a uniwersalnym, urząd i ordynacja. Źródłem napięć jest ordynowanie kobiet (święcenia kapłańskie i biskupie) i stosunek do homoseksualizmu (małżeństwa i kapłaństwo, a nawet biskupstwo).

Odpowiedzialność za prawowierność nauki (zarówno katolickiej, jak i anglikańskiej) spoczywa na biskupach (zwyczajny urząd

⁶¹ Por. K. Karski, *Dążenia ekumeniczne we współczesnym świecie*, Warszawa 1974, s. 237-238.

⁶² Por. S. Neumann, *Anglikanische Weltsichten*, „Christ in der Gegenwart”, nr 33, 2008, s. 363. Pierwsza konferencja tego typu miała miejsce w 1867 r. Ich celem jest ukazanie jedności „Kościołów siostrzanych” z „Matką Kościołów” – „Church of England”, dla wypracowania dyrektywy będących postulatami dla 38 samodzielnych prowincji zrzeszających światową wspólnotę anglikanów.

⁶³ Por. tamże, s. 363.

nauczania). Prawdziwość nauczania pochodzi nie z urzędu czy charakteru osoby nauczającej, lecz z jej wierności Ewangelii. „Niezlomność” według *Dokumentu weneckiego* (brak precyzji w określeniu terminu) przysługuje jedynie całemu Kościołowi, który mimo błędów utrzymywany jest dzięki asystencji Ducha św. (nr 18). Dopiero dokument *Dar autorytetu* podaje, co w rozumieniu ARCIC oznacza pojęcie „niezlomność” Kościoła⁶⁴. Dokument ten wyjaśnia (przedtem niesprecyzowaną przez ARCIC) kwestię relacji „nieomylność nauczania a niezlomność Kościoła”⁶⁵.

Wrażliwość ekumeniczna skłania dzisiaj nas do tego, aby poszukiwać konsensusu w kwestiach dotyczących interpretacji Objawienia. Podtrzymywanie tradycyjnej nauki o prymacie papieskim nie rokuje nadziei na drogę ku jedności chrześcijan. Stąd potrzeba przyznania większej roli zasadzie pomocniczości i synodalności. Widzialna komunია jest czymś istotnym dla wiarygodności Kościoła w świecie.

3. Stosunek anglikanizmu (jako zorganizowanego Kościoła) do papieństwa

Urząd Piotra jest nie tylko kierowaniem, lecz także służbą na rzecz jedności Kościoła. W dialogu ekumenicznym w ostatnich latach zwrócono uwagę na fakt dowartościowania episkopatu w Kościołach, dostrzegając w nim cenny znak jedności i ciągłości Kościoła, jak również sukcesji apostołowej w dziedzinie wiary i doktryny. Vaticanum I (*Dokument wenecki* 12) stwierdza, iż posługa papieska jest konieczna dla jedności całego Kościoła, a to posługiwanie w niczym nie ogranicza władzy biskupów w ich diecezjach. Vaticanum II ustawia posługę papieską w szerszym kontekście współodpowiedzialności wszystkich biskupów za cały Kościół. Wspólnota z biskupem Rzymu przyjmuje odrębność Kościołów lokalnych. Papież ma umacniać braterstwo i wierność nauce Apostołów.

⁶⁴ *Gift of Authority: Authority in the Church III. An Agreed Statement by the Anglican-Roman Catholic International Commission*, London 1999 (*Dar autorytetu*). Nowe sformułowania prawd wiary są przez Kościół poddawane weryfikacji pod względem zgodności z Tradycją apostołską. Kościół zachowuje tutaj ufność w obietnicę Jezusa o zachowaniu Kościoła w prawdzie; por. *Dar autorytetu* 41; *Dei Verbum* 8 (zbieżność z nauczaniem Vaticanum II).

⁶⁵ Vaticanum II, dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem* 42. W szczególnych okolicznościach aktualni *episcopi*, ciesząc się asystencją Ducha św. (wierni Biblii i Tradycji), mogą wspólnie wydawać orzeczenia wolne od błędów. To oznacza, że mamy do czynienia z nieomylnością nauczania kościelnego pozostającego w służbie niezlomności Kościoła.

Dokument z Windsoru (nr 19) podkreśla samodzielność biskupów w ich diecezjach, dodając, że wykonywanie prymatu powszechnego nie jest źródłem autorytetu biskupa diecezjalnego. Pełne rozumienie prymatu (istota urzędu) wskazuje na rolę biskupa Rzymu, którą jest umacnianie w wierności Chrystusowi wszystkich Kościołów i sobie nawzajem. Powołując się na argument historyczny, *Dokument wenecki* (nr 17) stwierdza, że w pierwotnym Kościele kościoły lokalne szukały aprobaty ze strony papieża, a przyjęte orzeczenia synodalne traktowane były jako niezbędne dla ich kanoniczności. Biskup Rzymu interweniował w przypadku kontrowersji w sprawach wiary.

Sprawowanie prymatu dzieje się w kontekście kolegialnej odpowiedzialności biskupów (po zasięgnięciu ich opinii)⁶⁶. Tutaj widać wyraźne nawiązanie do Konstytucji Vaticanum I *Pastor aeternus*⁶⁷ o nauczaniu papieskim *ex cathedra*. *A Dar autorytetu* (nr 47) wskazuje wprost na papieża, który wypełnia szczególną posługę na rzecz prawdy jako zadanie wypływające z jego prymatu uniwersalnego. Koncyliarność jest, według *Dokumentu weneckiego* (nr 22), konieczną częścią pasterskiej posługi Piotra. Zachowanie równowagi między autorytetem prymacjalnym a koncyliarnym jest zatem niezbędne dla wspólnoty eklezjalnej. Przeakcentowanie jednego z tych elementów w oddzielonych Kościołach, doprowadzało do konfliktów.

Dialog teologiczny na temat prymatu powinien uwzględniać trzy momenty: prymat stolicy rzymskiej, kolegialny charakter władzy Episkopatu oraz kapłańską i profetyczną funkcję Ludu Bożego⁶⁸. Należy dążyć do odkrycia pierwotnej koncepcji prymatu (Ojcowie, sobory, formuły wiary), tzn. odróżniać w prymacie to, co istotne z prawa Bożego, od tego, co nieistotne – z prawa ludzkiego. Wzajemne „dopełnienie się” jest możliwe, bowiem obydwie Kościoły próbują odnaleźć zrównoważone struktury eklezjalne.

Analiza papieżstwa obejmuje elementy biblijne (niewystarczające teksty dla niekatolików) i historyczne (pozabiblijne, teologiczne, m.in. znaczenie biskupa Rzymu, centralizacja funkcji Piotra w jednym urzędzie). Wydaje się, iż anglikanie nie odrzucili funkcji Piotrowej, ale

⁶⁶ *Dokument wenecki* 21, *Dokument z Windsoru* 19.

⁶⁷ Zob. J.M. Szymusiak, S. Głowa (red.), *Breviarium fidei...*, dz. cyt., II 61.

⁶⁸ Por. W. Hryniewicz, *Prymat papieski w świetle współczesnej teologii prawosławnej*, „Zeszyty KUL” nr 1, 1973, s. 75. W encyklice *Ut unum sint* (9) Jan Paweł II przedstawia wymiary widzialnej jedności: więzy wyznania wiary, sakramentów i komunii hierarchicznej. Kościół anglikański określił wymiary tej jedności. Konsens ten został jasno określony w dokumencie ARCIC II jako *Church as Communion*.

tylko konkretne historyczne papieństwo, z jakim się zetknęli za swoich czasów. Poddanie się władzy świeckiej nie wyklucza możliwości, że papieństwo może mieć funkcjonalną wartość, chociaż anglikanie nie pochwalają niektórych sposobów funkcjonowania papieństwa.

Anglikanie rozróżnili prymat jako „ideał” i jako „historyczna realizacja” tego ideału. Prymat jako ideał oznacza, że „biskup Rzymu spełnia władzę nadzoru (*oversight*) w celu strzeżenia i umacniania wzajemnej wierności Kościołów. Wraz z nim (sprawującym prymat) wspólnota ma zabezpieczać powszechność każdego Kościoła lokalnego i być znakiem komunii wszystkich Kościołów” (*Dokument wenecki* 12). Ten prymat (w ujęciu idealnym) winien spełniać dwa postulaty: być autentycznym wyrazem *episkope* (pielegnować wspólnotę – *Dokument wenecki* 20) i realizować swoje posługiwanie w kolegalnej współpracy z innymi biskupami (*Dokument wenecki* 21-22). Prymat i soborowość są komplementarnymi elementami jednej *episkope*⁶⁹. Prymat w swojej historycznej realizacji nasuwa wiele zastrzeżeń związanych na przykład z ogłoszeniem dogmatów maryjnych, a także z ustaleniami Vaticanum I (o uniwersalnej jurysdykcji papieża – *Dokument wenecki* 24). W świetle jednak Vaticanum II prymat ten – przyznają anglikanie – wydaje się konieczny i powinien należeć do biskupa Rzymu, gdzie umarli Piotr i Paweł (*Dokument wenecki* 23).

W 1969 roku została na Malcie utworzona stała komisja obu wyznań ARCIC (Anglican-Roman Catholic International). W czasie 2. posiedzenia tej komisji, w Wenecji (wrzesień 1970) został przedyskutowany problem autorytetu w Kościele. Rezultatem tego spotkania był dokument *Autorytet w Kościele* (*The Venice Statement* 1976). Już we wprowadzeniu tego dokumentu jest mowa o tym, że wieczny plan Boga zakłada zbawienie we wspólnocie (*koinonia*) ludzi z Bogiem i między sobą. Celem *koinonii* jest urzeczywistnienie woli Chrystusa, aby wszyscy byli jedno (por. J 17,11n). Cel funkcji kierowniczej biskupa Rzymu leży w tym, aby wspólnotę chrześcijan wspierać w wierności nauce Apostołów. Biskup wypełnia swoją służbę kolegalnie służąc określonej *koinonii* (*Dokument wenecki* 5).

Porozumienie osiągnięte w Wenecji (1976) jest kontynuacją wcześniejszych uzgodnień w formie wspólnych deklaracji o Eucharystii (Windsor 1971) i kapłaństwa (Canterbury 1973). Dokument przypisuje nadrzędny autorytet Chrystusowi, a uczestnictwo w tym autorytecie dokonuje się przez świętość życia, charyzmaty i przez święcenia⁷⁰.

⁶⁹ Por. S.C. Napiórkowski, *Posługiwanie kościelne...*, art. cyt., s. 30-31.

⁷⁰ Por. W. Hryniewicz, *Człowiek w mocy Ducha św. Zarys pneumatologii Ojców wschodnich*, „Znak”, nr 29, 1977, s. 789. Ujęcie anglikańskie jest bliskie tradycji

W dokumencie dochodzą do głosu niektóre elementy anglikańskiej tradycji synodalnej, co pomaga nie zapomnieć, iż hierarchiczne kapłaństwo jest częścią wspólnoty i jej służy. Oba Kościoły proponują potrzebę komplementarnego rozumienia autorytetu eklesjalnego w aspekcie soborowym (koncylialnym, kolegialnym, synodalnym) i prymacjalnym. Rozumienie soborowe obejmuje orzeczenia ekumeniczne pierwszych wieków, które dały podstawę do sformułowania „centralnych prawd zbawienia” (nr 19 – idea „hierarchii prawd”). Autorytet prymacjalny biskupa Rzymu kształtował się etapami w historii Kościoła pod wpływem wielu czynników, m.in. przez interwencję w sprawach wiary lub „apele do niego skierowane” (nr 17). Autorytety koncylialny i prymacjalny wzajemnie się uzupełniają, a wspólnota Kościołów wymaga właściwej równowagi pomiędzy nimi. W świetle dokumentu z Wenecji, sobór potrzebuje prymatu Piotra do realizacji swoich zamiarów, a prymat potrzebuje pomocy synodalnej lub soborowej, aby zachować wolność od wszelkich ograniczeń, szczególnie teologicznych.

„Wspólnota soborowa” (także jako dokument II Zgromadzenia Ogólnego Światowej Rady Kościołów w Nairobi z 1975 roku) ma być jednym ze sposobów osiągnięcia jedności Kościoła⁷¹. Stwierdzenie, w dokumencie z Wenecji, o koncylialnym i prymacjalnym stylu sprawowania autorytetu w Kościele, jest dyskretną propozycją pewnej syntezy ekumenicznej (por. nr 24). Ten ogólny model komplementarności dwóch elementów w pojmowaniu autorytetu kościelnego (prymat i synodalność) ma służyć Kościołom. Komisja z Wenecji przypisuje prawo powszechnego prymatu stolicy rzymskiej (nr 23). Biskup Rzymu ma pieczę nad wiernością wszystkich Kościołów Chrystusowi i sobie nawzajem (nr 12). Wspólnota z Rzymem ma zabezpieczać „katolickość” Kościołów lokalnych. Powyższe „podstawowe zasady prymatu” w ujęciu anglikańsko-katolickim mają jedynie charakter postulatyczny. Dokument z Wenecji próbuje jednak unikać słownictwa dawnych polemik (nr 25), obecnych od czasów Reformacji. Ten wspólny dokument jest nowym etapem na drodze do wzajemnego zbliżenia obu wyznań, a dokładnie „realizowania etapami” (nr 26) jedności (*unity by stages*).

Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* rozstrzyga trwającą ponad pięćset lat – od soboru w Konstancji (1414-1418) – dyskusję dotyczącą prymatu biskupa rzymskiego (definicja Vaticanum I) cji wschodniej, która łączy autorytet ze świętością oraz napełnieniem Duchem Świętym.

⁷¹ Por. W. Hryniewicz, *Refleksje po Zgromadzeniu Ogólnym ŚRK w Nairobi*, „Ate-neum Kapłańskie”, nr 85, 1976, s. 445-461.

wobec episkopatu światowego. Stanowią one jedność: kolegium biskupie i papież, który ma najwyższą władzę rządzenia i nauczania⁷². Podstawowym źródłem prymatu nie jest określony proces społeczno-religijny, ale decyzja Chrystusa, czyniąca z instytucji prymatu, instytucję z prawa Bożego – *ex iure divino*⁷³. Naukę *Lumen gentium* o kolegialności episkopatu ocenili anglikanie na ogół pozytywnie. Dzięki niej problem prymatu został postawiony w nowym kontekście (eklezjologia Vaticanum I była zbyt jednostronna).

Dokument z Wenecji (1976)⁷⁴ wyraża pogląd, iż pierwszeństwo Stolicy Rzymskiej wyłoniło się w rezultacie takiego samego procesu historycznego jak pierwszeństwo stolic metropolitalnych i patriarchalnych, tj. procesu społeczno-religijnego, bez szczególnej interwencji Bożej. Taki pogląd jest nie do przyjęcia przez stronę katolicką. Prymat powszechny jest instytucją z prawa Bożego, natomiast „prymaty lokalne” metropolitalno-patriarchalne mają charakter instytucji eklezjalnej. To stanowi wyraźną różnicę w ujęciu zagadnienia genezy prymatu Piotra. Szuka się jednak formuły dającej szansę uzgodnienia stanowisk (pochodzenia prymatu z ogólnego planu Bożego). Innym wątkiem ujętym w *Dokumencie* (nr 12) jest ewentualność istniejącego podobieństwa między treścią prymatu Piotra i prymatem papieża. Jest to zatem tylko „podobieństwo” czy prawdziwa identyczność?

Vaticanum I podkreśla, że papież jest „następcą” św. Piotra, posiada „wprost i bezpośrednio” najwyższą władzę nad całym Kościołem⁷⁵. Trzeba przyznać, że *Deklaracja z Wenecji* podkreśla wiele istotnych elementów posłannictwa Piotra (np. powiązania z kolegium biskupim, konieczności jego istnienia dla utrzymania jedności całego Kościoła – nr 12). Pozbawia jednak „prymacjalności” w posłannictwie papieskim wymiaru jurysdykcyjnego.

Vaticanum II, według *Deklaracji*, ukazuje posługę papieża w szerszym kontekście współodpowiedzialności biskupów za cały Kościół. Przypomina, iż wspólnota z papieżem nie ogranicza odrębności

⁷² Por. A. Kubiś, *Odrodzenie w eklezjologii katolickiej* (1817-1965), „Analecta Cracoviensia”, t. XXXII, 2000, s. 153.

⁷³ Zob. H. Denzinger, A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum...*, dz. cyt. 1823 i 1825.

⁷⁴ *Authority in the Church*, tłum. fr. „La Documentation Catholique”, nr 1713, 1977, s. 118-124. Tutaj chodzi o rozdz. III, pkt 12. Wyjątkowa rola papieża w stosunku do biskupów ujęta jest jako instytucja nadana Kościołowi przez Chrystusa. Urząd papieski jest zatem instytucją z „prawa Bożego” (decyzja Chrystusa), a nie z „prawa kościelnego”. Tłum pol. „Życie i Myśl”, nr 6, 1977, s. 102-113.

⁷⁵ Zob. H. Denzinger, A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum...*, dz. cyt., 1825.

Kościółów partykularnych oraz że władza Piotra – biskupa Rzymu jest umacnianiem braterstwa i wierności nauce Apostołów (nr 12)⁷⁶.

Deklaracja proponuje przyjęcie prymatu po spełnieniu dwóch postulatów: pielęgnowanie *koinonii* – wspólnoty miłości i jedności w dążeniu do pełni chrześcijaństwa (nr 20) oraz posługiwanie w kolegalnej współpracy z biskupami (nr 21-22). Dawne „zastrzeżenia” (dogmaty maryjne, uniwersalna jurysdykcja papieża według Vaticanum I – nr 24) straciły na ostrości dzięki nowej teologii katolickiej. Jediną stolicą, w świetle powyższych zastrzeżeń dla uniwersalnego prymatu, miałby pozostać Rzym (nr 23). Pominięto sprawę ordynacji kobiet, a temat nieomyślności papieskiej włączono do zagadnienia autorytetu w Kościele. Zaskoczeniem były późniejsze wzajemne uzgodnienia o nieomyślności (kwiecień 1977) w Afryce Południowej⁷⁷.

Zbliżenie stanowisk obu wyznań nie oznacza porozumienia w sprawie „zasad prymatu”. Zagadnienia nierozwiązane to znaczenie tekstów prymacjalnych (Mt 16,18-19; Łk 22,31-32; J 21,15-17), zakres władzy jurysdykcyjnej, problem nieomyślności (nr 24). Koniecznymi do uwzględnienia w dalszej dyskusji elementami struktury Kościoła są m.in. prymat, kolegalność, wspólnotowy charakter Kościoła.

W XX wieku ważnym zjawiskiem, który wpłynął na duchowy kształt Kościoła anglikańskiego był ekumenizm. Modlitwy, kontakty, oficjalny dialog teologiczny, wspólne dzieła społeczne, prowadzą do wzajemnego ubogacenia przeżywania wiary.

Troska o jedność Kościoła była głównym zadaniem Soboru Watykańskiego II⁷⁸. Powstały wówczas różne komisje mające za zadanie kontynuowanie rozpoczętego dialogu. Dzisiaj można zaobserwować pewne zbliżenie także w sprawach prymatu papieskiego⁷⁹. Międzynarodowa Komisja Anglikańsko-Rzymskokatolicka (z roku 1981) przygotowała dobry grunt dla lepszego zrozumienia idei papieżstwa, mimo przekonania anglikanów o istnieniu różnicy w pojmowaniu wzorca apostołskiego i patrystycznego w strukturze papieżstwa.

⁷⁶ Prymat według *Deklaracji* (12) jest wielkim dobrem dla Kościoła, co oznacza, że „biskup Rzymu spełnia władzę nadzoru w celu strzeżenia i umacniania wierności Chrystusowi wszystkich Kościołów, jak też wierności wzajemnej Kościołów. Wspólnota z nim (sprawującym prymat) ma zabezpieczyć powszechność każdego Kościoła lokalnego i być znakiem komunii wszystkich Kościołów”.

⁷⁷ Tytuł uzgodnienia brzmi: *Die Unfehlbarkeit. Gemeinsame Erklärung der gemeinsamen Anglikanisch / Römisch-katholischen Theologischen Kommission in Südafrika*.

⁷⁸ Por. *Unitatis redintegratio* 1.

⁷⁹ Por. K. Lehmann, *Grundlinien und Probleme des ökumenischen Petrusdienstes*, [w:] tenże, *Das Petrusamt*, Freiburg 1982, s. 129-147.

Luteranizm ogranicza środki zewnętrzne do tekstu Pisma św. (Słowo). Anglikanie natomiast utrzymują równowagę między rozsądkiem, Biblią, starożytnością i katolickością, akcentując szczególnie autorytet Kościoła pierwotnego⁸⁰. Coraz widoczniej zarysowuje się tendencja do zastąpienia jurydycznej koncepcji autorytetu w Kościele ujęciem pastoralnym, tj. akcentującej jego służebny charakter: bardziej kierowanie niż ograniczanie.

Brak doktrynalnych podstaw do zerwania z Biskupem Rzymu, a jednocześnie odwoływanie się do tradycji *Ecclesia Anglicana* św. Augustyna z Canterbury, dały podstawy do zrozumienia zjawisk składających się na specyfikę anglikanizmu, który nie jest jednorodny. Łączy on wiele tradycji teologicznych. Teologia anglikańska nie tworzy definicji teologicznych, a w różnorodności sformułowań teologicznych widzą anglikanie bogactwo treści prawdy. Odrzucają jednak naukę o nieomyślności papieża (*Anglikańskie Artykuły* 19-20) oraz jurysdykcję papieską (art. 37 – tylko królewska).

4. Osiągnięcia dialogu anglikańsko-katolickiego: papieństwo

Istotą zbliżenia obu Kościołów jest kościelno-egzystencjalna potrzeba funkcjonowania papieństwa jako znaku jedności i jednoczącego centrum chrześcijaństwa. Dla rozwiązania problemu prymatu uznano potrzebę reinterpretacji sformułowań Tridentinum na temat kapłaństwa, a także Vaticanum I na temat prymatu. Dalsze losy dialogów doktrynalnych zależą w dużej mierze od kościelnej pokuty, bowiem do pełnej wspólnoty droga prowadzi przez metanoję. Obecnie około 100 wspólnot uznaje zwierzchnictwo papieża jako głowy Kościoła, m.in. ruch oksfordzki⁸¹ i anglokatolicy.

Dokument wenecki (nr 12) omawia w skrócie naukę Vaticanum I i Vaticanum II, starając się oddzielić naukę tych soborów od wielowiekowych uprzedzeń związanych nie tyle z teologią, co z praktyką sprawowania prymatu przez papieży. Takie rozróżnienie jest istotne, gdyż pokazuje, że historyczne kontrowersje nie dotyczą doktryny, lecz sposobu jej interpretacji. Obecnie, w zmienionych okolicznościach, możliwe było uznanie przez Kościoły anglikańskie rozwoju rozumie-

⁸⁰ Por. M. Dudley, *Waiting on the Common Mind: Authority in Anglicanism*, „One in Christ”, nr 20, 1984, s. 77.

⁸¹ W lipcu 1833 r. John Keble wygłosił kazanie oskarżając anglikanów o „narodowe odstępstwo”. To było początkiem oksfordzkich *Traktatów na czasie* pod red. J.H. Newmana, który próbował pogodzić nauki zawarte w tzw. „39 Artykułach z naukami Tridentinum”. Por. D. Woodard, *Nasi bracia oddzieleni*, Warszawa 1972, s. 20.

nia prymatu Piotra jako „daru Opatrzności” – przypomina *Dokument z Windsoru* (nr 13). W ekumenicznej zgodności poglądów nie stosuje się klasycznej zasady *sola Scriptura*, lecz przyjmuje nową – *traditionibus*⁸².

Vaticanum II stwierdził, iż jedyny Kościół Chrystusowy trwa (*subsistit in*) w Kościele katolickim, to jednak poza nim „znajdują się liczne pierwiastki uświęcenia i prawdy” (*Lumen gentium* 8). Kościoły niekatolickie zawierają zatem w sobie „elementy” sukcesji apostołskiej, przez które posługują przekazowi Ewangelii. Ten kontekst oznacza, nie tyle brak urzędu (*Unitatis redintegratio* 22), co niedobór pełnej jego treści w wymiarze sakramentalnym⁸³. W XX wieku pojawiły się interesujące próby odrodzenia różnorodnych form życia zakonnego, z ogólną tendencją do odejścia od indywidualizmu na rzecz dowartościowania wymiaru wspólnotowego (np. wspólne odmawianie modlitw). Anglikanie poszukują na nowo swojej tożsamości. Towarzyszy temu zwrócenie uwagi na znaczenie Kościoła i wspólnotowego wymiaru życia, znaczenie kapłaństwa i sakramentów.

We wprowadzeniu do dokumentu *The Venice Statement* (1976), autorzy dialogu pokazują, iż istnieje odwieczny Plan Boga, by zrealizować *koinonię* – wspólnotę ludzi z Bogiem i między sobą. Dokument ten rozumie prymat i koncyliarność jako nawzajem uzupełniające się elementy *episkope*, potwierdza potrzebę istnienia „uniwersalnego prymatu” z siedzibą w Rzymie⁸⁴.

Deklaracja z Windsoru ARCIC (1981) próbuje wyjaśnić te cztery problemy bardziej klarownie. Czytamy tam, że nie ma żadnych wątpliwości, iż Piotr otrzymał szczególne miejsce wśród Apostołów⁸⁵. Pytanie, czy tzw. teksty petrinistyczne można wyprowadzić z historycznych i autentycznych słów Jezusa – pozostawiono otwarte. Uznaje się, że teksty petrinistyczne (Mt 16,16-18; Mk 8,29; Łk 9,20 i 22, 31-32 oraz 24, 34; J 6,69 i 21, 16-17; 1Kor 15,5) świadczą o wczesnej tradycji, według której Piotr „za czasów publicznej działalności Jezusa” posiada szczególną pozycję wewnątrz Wspólnoty. Komisja przyjmuje jednak, że przywódcza rola Piotra nie ma w Nowym Testamencie wyraźnego poświadczenia. Jest jednak możliwe, że prymat biskupa Rzymu nie sprzeciwia się Pismu św. i w części Bożemu planowi dla jedności

⁸² Por. W. Hryniewicz, S.J. Koza (red.) *Chrzest, Eucharystia, posługiwanie duchowe. Dokument z Limy 1982. Tekst i komentarze*, Lublin 1989, s. 15-63.

⁸³ Por. W. Kasper, *Die apostolische Sukzession als ökumenisches Problem*, [w:] W. Panzenberg (red.), *Lehrverurteilungen-kirchentrennend?*, Freiburg 1990, III, s. 329 n.

⁸⁴ P. Blaeser, *Das Ende der Spaltung...*, art. cyt., s. 3.

⁸⁵ *Authority in the Church*, tłum. niem. *Die Autorität in der Kirche* II, „Herder Korrespondenz”, nr 36, 1982, s. 226-232.

i katolickości swojego Kościoła⁸⁶. Kongregacja Doktryny Wiary podkreśla szczególne znaczenie tej wypowiedzi. ARCIC postanawia, że „uniwersalny prymat w zjednoczonym Kościele będzie konieczny”⁸⁷. To stanowisko ocenia Kongregacja Wiary jako znaczące wydarzenie w stosunkach między dwoma Kościołami. Kongregacja Wiary zauważa także, że ARCIC w swoich komentarzach nie docenia znaczenia pojęcia „ustanowienie” w sensie soborowym. Sobór Watykański I mówi o „ustanowieniu” przez naszego Pana – *ex ipsius Christi Domini institutione*⁸⁸. Trzeba przy tym zauważyć, że Sobór niekoniecznie ma na myśli Jezusa ziemskiego, ponieważ w Kościele apostołskim działa Pan dalej⁸⁹.

Komisja komentuje, że „prymat uniwersalny” wyraża wolę Bożą, a nie istotę kościelności chrześcijańskiej wspólnoty. Bycie w kanonicznej wspólnocie z Rzymem nie należy do „koniecznych elementów” sprawiających że, chrześcijańska wspólnota może być uznana za Kościół⁹⁰. Komisja potwierdza to zacytowaniem tekstu z dekretu o eklezjologii *Unitatis redintegratio* (nr 14) Vaticanum II. Według punktu widzenia Komisji, Sobór pozostaje otwarty na możliwość, że jeden Kościół, który nie jest we wspólnocie z Rzymem, „nie pokazuje braków” poza tym, że nie przynależy do pełnej chrześcijańskiej wspólnoty⁹¹. Na to odpowiada Kongregacja Wiary, że ARCIC nie interpretuje całościowo soborowej nauki oraz że urząd papieski pozostaje konstytutywną częścią istoty Kościoła. Dopóki anglikanie tego nie zaakceptują, pozostanie wielka przepaść między katolicką nauką o prymacie na bazie boskiego prawa⁹² a anglikańskim uznaniem oddzielenia ich Kościoła na bazie boskiej Opatrzności⁹³.

Pozostanie pytanie, jak w obliczu ścierania się wielu, mocno różniących się w tej kwestii opinii, wywieść od historycznego Jezusa ustanowienie prymatu. Można jeszcze zapytać, jak rozumie się tutaj „ustanowienie”: czy jest ono bezpośrednie czy pośrednie. Powtórnie Komisja wyraziła obawę anglikanów, że tzw. powszechna jurysdykcja papieska mogłaby być centralnym i autokratycznym autorytetem⁹⁴.

⁸⁶ Por. tamże, s. 7, 227.

⁸⁷ Tamże, s. 9, 227.

⁸⁸ Zob. H. Denzinger, A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum...*, dz. cyt., 3058.

⁸⁹ Por. S. Athappilly, *Anerkennen die Anglikaner den Papst*, „Theologische Quartalschrift”, t. 132, nr 3, 1984, s. 289.

⁹⁰ Por. *Authority in the Church*, II/12, art. cyt., s. 228.

⁹¹ Por. tamże, s. 228.

⁹² Zob. H. Denzinger, A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum...*, dz. cyt., 3058.

⁹³ Por. tamże, s. 13, 228.

⁹⁴ Por. tamże, s. 24, 230.

Anglikanie żądają zabezpieczenia, że uznanie uniwersalnego prymatu biskupa Rzymu nie przyniesie pomniejszenia tradycji teologicznej, liturgicznej i innych, które dla nich wiele znaczą⁹⁵.

Po stronie anglikańskiej były różne reakcje na końcowe sprawozdanie ARCIC. Anglo-katolickie skrzydło, tzw. *Church Union*, przyjęło ten komunikat jako największy przełom w stosunkach ekumenicznych od czterystu lat⁹⁶. W odpowiedzi biskupów Kościoła Anglii na encyklikę *Ut unum sint* czytamy, iż nie są oni przeciwni „urzędowi powszechnego pasterza” w jego praktyce posługiwania na rzecz jedności⁹⁷. Sami Anglikanie tworzą struktury współpracy nazwane „Kościoły Razem” (*Churches Together*). Ta organizacja zastępuje Brytyjską Radę Kościołów i składa się z przedstawicieli Kościoła anglikańskiego, katolickiego, Rady Kościołów Wolnych i Połączonej Rady Kościołów Anglo-Karaibskich. Celem tej organizacji jest Ewangelizacja przez świadectwo i służbę⁹⁸.

Jak zauważa J. Bujak, Kościół katolicki dokonał recepcji eklezjologii komunii obecnej w dokumentach Vaticanum II, w ramach której Jan Paweł II, w *Ut unum sint*, umieszcza kwestię prymatu papieskiego⁹⁹. Zgodnie z nauczaniem Vaticanum II posługa Piotrowa w Kościele jest pełniona nie w izolacji od reszty episkopatu, ale wewnątrz kolegium biskupów, gdyż jest ona także posługą biskupią¹⁰⁰. W *Ut unum sint* (97) papież precyzuje, że „komunia Kościołów partykularnych z Kościołem Rzymu oraz ich Biskupów z Biskupem Rzymu jest w Bożym zamyśle podstawowym warunkiem pełnej widzialnej komunii”. Ten tekst nie jest skoncentrowany tylko na Biskupie Rzymu, ale należy go rozumieć w kontekście eklezjologii komunii, bowiem postulat konieczności widzialnej komunii z papieżem nie stanowi wezwania do podporządkowania się Biskupowi Rzymu, ale do wspólnoty z nim (87)¹⁰¹. Ta inter-

⁹⁵ Por. tamże, s. 22, 230.

⁹⁶ Por. J. Luetticken, *Anatomie eines ökumenischen Dialogs. Zum Abschlussbericht der anglikanisch-katholischen Kommission*, „Herder Korrespondenz”, nr 36, 1982, s. 299.

⁹⁷ Por. *Reakcje na encyklikę „Ut unum sint”*, „Studia i dokumenty ekumeniczne”, nr 2, 1998, s. 113.

⁹⁸ Por. P. Kantyka, *Ekumenia...*, art. cyt., s. 137. Działanie Kościołów Razem obejmuje szesnaście wyspecjalizowanych grup problemowych, wśród nich jest m.in. Grupa Teologia i Jedność, która promuje ekumeniczne podejście do problemów teologicznych (Grupa nr 11).

⁹⁹ J. Bujak, *Ut unum sint: Ekumeniczna wizja posługi biskupa Rzymu*, [w:] P. Jaskóła (red.), *Ekumenizm na progu Trzeciego Tysiąclecia*, Opole 2000, s. 344.

¹⁰⁰ Por. G.L. Müller, *Die Ökumene-Enzyklika Papst Johannes Paul II. „Ut unum sint”*. *Theologische Perspektiven*, „Catholica”, nr 4, 1996, s. 296.

¹⁰¹ Por. G.R. Evans, *Ut Unum Sint: Some Thoughts on the Latin*, „One in Christ”, nr 1, 1996, s. 66. Chodzi o wymianę darów między wspólnotami kościelnymi.

pretacja pokazuje, że Kościół katolicki nie oddziela misji biskupa Rzymu danej mu przez Chrystusa od tej powierzonej wszystkim innym biskupom, którzy są także zastępcami Chrystusa. Zadaniem papieża jest zabezpieczyć komunię wszystkich Kościołów, dzięki władzy i aurytetytowi, bez których funkcja ta byłaby tylko pozorem” (94).

W refleksji teologicznej nad posługą prymatu papieskiego w Kościele uniwersalnym niezbędne jest rozróżnienie między istotą prymatu a formą sprawowania, czyli między tym, co niezienne (co pochodzi od Boga) a jego formami historycznymi (związanymi z kulturą i realizacją historyczną Objawienia). Wraz z *Ut unum sint* Jana Pawła II weszliśmy w etap weryfikacji tych dwóch zasad: odróżnienia tego, co niezienne w misji biskupa Rzymu od form historycznych, w jakich jest ona wypełniana. Pełna bowiem i powszechna władza papieża w Kościele może być sprawowana w sposób dostosowany do okoliczności życia Kościoła. Kompetencji prymatu nie można jednak określić na podstawie samych badań historycznych, stwierdzających, że dana funkcja była kiedyś sprawowana przez papieża¹⁰².

Prymat Piotra i biskupa rzymskiego spoczywa, zdaniem anglikanów, u źródeł obu Kościołów, chociaż nie należy do koniecznych struktur Kościoła. Anglikanie odczytują prawdę o prymacie w Biblii i w Tradycji, uznając wielką wartość papieskiej posługi odpowiedzialności za całe chrześcijaństwo¹⁰³. Uznają także potrzebę urzędu Piotra dla przewodnictwa wśród biskupów świata, tym samym przyznając papieżowi prawo reprezentowania całego chrześcijaństwa w świecie. Charakterystyczne jest dla anglikanizmu akcentowanie działającego Chrystusa we władzy biskupiej. Stąd obawa, że papieństwo może „monopolizować” działanie Chrystusa. Oznacza to, że anglikanizm mógłby przyjąć prymat, ale we wspólnocie biskupów, jako centrum jedności biskupów.

5. Kryzys w dialogu anglikańsko-katolickim

Oblicze anglikanizmu zmieniło się bardzo w ostatnich latach XX wieku. Wyświęcanie kobiet na księży w USA (1976), a następnie ko-

¹⁰² Por. G. Bachanek, *Prymat papieża w ujęciu J. Ratzingera*, „Warszawskie Studia Teologiczne”, t. XVIII, 2005, s. 173.

¹⁰³ Por. G. Daucourt, *Commission Internationale Anglicane-Catholique, Anglicans et Catholiques. Approches de l'unité. Les quatre documents de la commission ARCIC I*, Paris 2000, s. 133-171: *Le don de l'autorité. L'autorité dans l'Eglise III. Déclaration commune de la Commission internationale anglicane-catholique romaine (ARCIC II)* 1999, szczególnie s. 160-163: *La primauté: l'exercice de l'autorité dans la collégialité et la conciliarité*, s. 170-171: *La primauté universelle: un don a partager*.

biet na biskupów (1989), zwiększyło różnice teologiczne między nami. W 1996 roku synod Kościoła anglikańskiego przegłosował istnienie piekła (i odrzucił jego istnienie) oraz podstawową prawdę wiary – nieśmiertelność duszy.

Wobec głównego nurtu anglikanizmu, forsującego zmiany doktrynalne i moralne, pojawiła się opozycja (1977) o nazwie Tradycyjna Wspólnota Anglikańska. Jedną z przyczyn głębokiego niezadowolenia tradycjonalistycznych anglikanów było wyświęcenie na biskupa, w listopadzie 2003 roku duchownego G. Robinsona jawnie żyjącego w związku homoseksualnym. Tradycyjna Wspólnota próbowała wówczas przekonać Watykan, aby stworzyć „nową strukturę”, która przyjęłaby do Kościoła katolickiego ortodoksyjnych anglikanów niezujących zmian w ich Kościele¹⁰⁴.

W łonie Wspólnoty Anglikańskiej nawarstwiają się konflikty, które spowodowane są stosunkiem do ordynacji kobiet oraz rozumieniem ludzkiej seksualności (błogosławienie par jedнопłciowych). Schizma w łonie Kościoła anglikańskiego stała się faktem. Większość sporów rozgrywa się w Episkopalnym Kościele USA (ECUSA). Prawie 80-milionowy Kościół anglikański przeżywa „zawirowania” nie tylko w kwestiach moralnych, ale także doktrynalnych¹⁰⁵. W 1974 roku odbyła się nielegalna ordynacja 11 kobiet w Filadelfii, zaś w 1976 synod ECUSA dopuścił kobiety do kapłaństwa i biskupstwa. Instytucjonalny opór przeciw ordynacji kobiet (od 1976) trwa do dzisiaj. W 1977 roku powstała inicjatywa The Evangelical and Catholic Mission (Ewangeliczna i Katolicka Misja), której celem było zjednoczenie różnych nurtów w ECUSA przeciwnych święceniu kobiet. W 1989 roku konsekrowano pierwszą kobietę-biskupa, a w 1991 ECUSA zmieniła nazwę na Episkopalny Synod Ameryki (ESA), a wkrótce nawiązała kontakt z angielską organizacją Forward in Faith (FiF – Naprzód w Wierze). Członkowie tej organizacji są w większości zwolennikami honorowego zjednoczenia z Rzymem¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Por. G. Górny, *Nowa nadzieja...*, dz. cyt., s. 40. Około 400 tys. wiernych zrzeszonych wokół Tradycyjnej Wspólnoty Anglikańskiej zdecydowało się wrócić na łono Kościoła katolickiego.

¹⁰⁵ Por. D.P. Bruncz, *Historia anglikańskiej schizmy*, „Przegląd Powszechny” nr 6, 2007, s. 78. Autor opisuje kryzys spowodowany wystąpieniem bp. Jamesa Pike’a (†1968) z Kalifornii, który podawał w wątpliwość dogmaty o Trójcy Św., grzechu pierworodnym i nieomyślności Biblii.

¹⁰⁶ Tamże, s. 80. Szefem światowym FiF-y jest konserwatywny bp John Broadhurst z Fulham (diecezja Londyn).

Konwencja Generalna ECUSA przyjęła rezolucję o zakazie wyświęcania praktykujących homoseksualistów. Jednak w tzw. *Oświadczeniu Sumienia* 20 biskupów odrzucono ową rezolucję. Była to tylko jedna z wielu, dokonanych na terenie diecezjalnym, samowolnych decyzji niezgodnych z postanowieniami Konwencji. W 1994 roku jednak sama Konwencja Generalna poleciła przygotowanie odpowiednich rytów liturgicznych do błogosławieństwa par homoseksualnych. W 1996 roku powołano Amerykańską Radę Anglikańską obejmującą episkopalnych konserwatystów, wspieranych przez anglikańskich prymasów Azji i Afryki. Ci ostatni, podczas Drugiego Anglikańskiego Spotkania Południa (1997), wydali *Oświadczenie z Kuala Lumpur*, podtrzymujące tradycyjne nauczanie o małżeństwie¹⁰⁷. Jako sprzeciw wobec heterodoksyjnych tendencji w ECUSA powstała w styczniu 2004 roku, wpływowa organizacja konserwatywna Anglican Communion Network (ACN), do której należy 10 diecezji USA oraz ok. 100 parafii z całego ECUSA.

Przełomową decyzję podejmuje Konwencja Generalna ECUSA, konsekrując w listopadzie 2003 roku księdza V. Gene Robinsona na biskupa diecezji New Hampshire. Robinson rozwiódł się z żoną i związał się z mężczyzną. W następnym roku kolejni biskupi biorą ślub (Charles) lub błogosławią związki jednopłciowe (Chane). W październiku 2004 roku Komisja Lambeth w dokumencie *Raport z Windsoru* nakazuje wyświęcanie gejów i lesbijek na księży i biskupów¹⁰⁸. W czerwcu 2006 roku powstaje schizma w Afryce (Nigeria) przez wyświęcenie amerykańskiego księdza na biskupa misyjnej diecezji (w opozycji do ECUSA).

Kościół w Anglii ordynuje kobiety, ale nie zdecydował się na konsekrację biskupią dla kobiet, choćby ze względu na zaistnienie schizmy i pogorszenie relacji w dialogu z Kościołem katolickim. Liberalne podejście do kwestii dogmatycznych i moralnych z jednej strony oraz brak wyrazistego przywództwa z drugiej sprawiają, że pojawia się „doktrynalna samowola”, co pogłębia konflikty między frakcjami we Wspólnocie Anglikańskiej.

¹⁰⁷ Por. tamże, s. 82 i 83. Konferencja w Lambeth (1998) potwierdziła wnioski prymasów Azji i Afryki, stwierdzając, że praktykujący homoseksualiści nie powinni obejmować urzędów kościelnych. Prymasi Wspólnoty Anglikańskiej na spotkaniu w Porto (Portugalia, marzec 2000 r.) w liście pasterskim potwierdzili nauczanie Biblii w sprawach seksualności, zaakceptowane następnie w Canterbury (2002 r.). Stanowisko to potwierdzili prymasi 38 prowincji na spotkaniu w Brazylii (maj 2003 r.).

¹⁰⁸ Por. tamże, s. 84. Prymasi Azji i Afryki (w październiku 2005 r. w Kairze) wydali oświadczenie potępiające ECUSA.

W październiku 2009 roku Benedykt XVI podjął decyzję o powołaniu tzw. prałatury personalnej dla Anglikanów pragnących powrócić do Kościoła katolickiego. Anglikanie mogą zachować swoją specyfikę liturgiczną i kultową według własnej tradycji w duchu *Book of Common Prayer*. Ordynariaty personalne zyskują popularność wśród anglikanów. Po Anglii (Ordynariat MB w Walsingham) i Stanach Zjednoczonych, w czerwcu 2012 roku zostanie założony trzeci ordynariat w Australii – MB Krzyża Południa.

Tylko w okresie Wielkiego Postu (czerwiec 2012) wielu parafian (200 z Croydon, Harlow, Blackpool i Portsmouth) i duchownych anglikańskich (20) odeszło od Kościoła anglikańskiego. Rok przedtem, do Kościoła katolickiego przeniosło się 60 duchownych (w tym trzech biskupów) i tysiąc wiernych¹⁰⁹. Duchowny z Darlington (John Grieves) zarzucił swoim hierarchom, że w imię poprawności politycznej i liberalnej mody, odchodzą od tradycyjnych praktyk¹¹⁰.

W przyszłym Kościele – zjednoczonym – papieżowi przysługiwałoby prawo wyrażania stanowiska w ważnych sprawach eklesjalnych i prawo instancji odwoławczej, by stawić czoło pojawiającym się konfliktom i wahaniom oraz niezgodzie wśród biskupów.

Niejednolitość doktrynalna Kościoła anglikańskiego, jak i praktyka życia chrześcijańskiego (zmiany w nauczaniu moralnym) oddalają Wspólnotę Anglikańską od katolicyzmu.

6. Kościół anglikański, papieństwo, powrót do Kościoła katolickiego

E. Norman analizuje obecną sytuację Kościoła anglikańskiego, widząc niepokojący stan rzeczy w samej naturze tej wspólnoty religijnej¹¹¹. Kryzys tożsamości tego Kościoła ma swoje korzenie, pisze profesor, w samej eklesjologii, w odrzuceniu szczególnego anglikańskiego autorytetu, jakim jest *Book of Common Prayer*. Nowa księga liturgiczna *Common Worship* nie jest dla Normana autorytatywnym przekazem nauki Kościoła. W centrum liturgii stawia ona zasadę „wyboru”, zarzucając *lex orandi*. Kult przestał być czynnikiem jednoczącym anglikanizm. *Common Worship* pokazuje, jak teologiczni liberałowie „nieustannie

¹⁰⁹ Dane [za:] „Gość Niedzielny”, 15 kwietnia 2012 r. Głównym powodem odejścia jest fakt dopuszczenia kobiet do godności biskupiej.

¹¹⁰ Tamże.

¹¹¹ E. Norman, *Anglican Difficulties: A New Syllabus of Errors*, London-New York 2004. Autor jest duchownym anglikańskim, prof. Peterhouse w Cambridge University, Kanclerzem York Minster.

dopasowują nauczanie Kościoła do świeckich wartości bieżącej intelektualnej kultury¹¹². Niezdrowo jawią się relacje z innymi religiami – każda religia traktowana jest jako równie dobra, a Bóg ukazuje się jako „mglisty duch”¹¹³.

Papież jest biskupem Rzymu, a nie innej diecezji na świecie¹¹⁴. Przez urząd Piotra stanowi widzialny znak jedności. Dzisiaj dokonuje się widoczna decentralizacja urzędu Piotra w Kościele. Sama synodalno-kolegialna struktura Kościoła, zaproponowana przez *Vaticanum II*, potrzebuje pełnej realizacji. W sukcesji kolegium biskupiego podmiot urzędu Piotrowego „jest biskupem z innymi biskupami – nie stoi on poza, lecz wewnątrz kolegium biskupów”¹¹⁵. Zatem odpowiedzialność za całość Kościoła ponosi nie tylko następca Piotra w Rzymie, ale także biskupi Kościołów lokalnych. Sam urząd Piotrowy rozumiany jako służba dla jedności, „nie wymaga dążenia do uniformizmu”¹¹⁶. Urząd ten nie stoi „ponad Ewangelią”, ale jest na jej usługach. Normą dla urzędu Piotrowego jest Biblia (por. Gal 1,8).

O nowej jakości w dialogu ekumenicznym z anglikanami można mówić dzięki Konstytucji *Anglicanorum coetibus*¹¹⁷. Jest ona odpowiedzią papieża Benedykta XVI na liczne prośby całych grup anglikanów, którzy chcieli powrócić do pełnej jedności z Kościołem katolickim, uznając zwierzchnictwo papieża. Bezpośrednią przyczyną „przyśpieszonego” dialogu był sprzeciw części anglikanów wobec wyświęcania kobiet i homoseksualistów na kapłanów. Strukturą prawną, jaką Konstytucja proponuje anglikanom, są ordynariaty personalne (odpowiednik diecezji). Ordynariat personalny połączony jest z jurysdykcją personalną ordynariusza, który sprawuje władzę w imieniu papieża, a nie własnym (*Anglicanorum coetibus* V). Ordynariatowi przyznano możliwość zachowania własnej liturgii i dyscypliny jako „ubogacenie” Kościoła katolickiego (*Anglicanorum coetibus* III.5). Celem ordynariatów

¹¹² Tamże, s. 28.

¹¹³ Tamże, s. 89.

¹¹⁴ Zob. H. Denzinger, A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum...*, dz. cyt., 3113.

¹¹⁵ J. Ratzinger, *Die bischöfliche Kollegialität*, [w:] W. Barauna, *De Ecclesia II*, Freiburg 1966, s. 54.

¹¹⁶ A. Skowronek, *Niespodzianka ekumeniczna*, „Więź”, nr 10, 1976, s. 19. Według autora, w Kościele istnieje „uprawniona różnorodność”, a przy jedności w prawdzie musi istnieć „pełna wolność w zakresie spraw nierozstrzygniętych przez Ewangelię”.

¹¹⁷ Benedykt XVI, konstytucja *Anglicanorum coetibus* (4.11.2009) dotycząca ustanowienia ordynariatów personalnych dla anglikanów chcących nawiązać pełną komuniję z Kościołem katolickim, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., nr 1, 2010, s. 11-13.

personalnych jest utrzymanie liturgicznej, duchowej i duszpasterskiej tradycji anglikanów w Kościele katolickim. Konstytucja zatwierdza przyjęcie do Kościoła katolickiego oraz zakłada odrębność jurysdykcyjną wspólnot anglikańskich (*Anglicanorum coetibus* X.1-4). Papież przypomina o niewzruszonej pewności prawd wiary chrześcijańskiej zachowanej w swojej pełni w Kościele katolickim.

Anglicanorum coetibus rozpoczyna się od przypomnienia „zasad eklezjologicznych”, na których się opiera. Papież przedstawiony jest jako ten, kto na „mocy mandatu otrzymanego od Chrystusa zapewnia jedność episkopatu oraz przewodniczy i gwarantuje powszechną komunie wszystkich Kościołów” („Wstęp” do *Anglicanorum coetibus*; por. *Lumen gentium* 23). Brak jest wzmianki o prymacie jurysdykcji nad całym Kościołem, lecz jedynie nad kolegium biskupów. Tekst podkreśla niewidzialny i widzialny charakter Kościoła. Jedność Kościoła realizuje się w świętowaniu Eucharystii i we wspólnocie z kolegium biskupów zjednoczonych z papieżem. W tych zapisach Konstytucji apostołskiej widoczny jest wysiłek przystosowania tożsamości anglikańskiej do „kontekstu” Kościoła katolickiego¹¹⁸.

Nasilenie ruchu konwersyjnego z anglikanizmu na katolicyzm wzrosło w 1990 roku wraz z powstaniem Tradycyjnej Wspólnoty Anglikańskiej (Traditional Anglican Communion - TAC) złożonej z 15 diecezji pochodzących ze Wspólnoty Anglikańskiej¹¹⁹. Członkowie tej wspólnoty zadeklarowali przyjęcie doktryny katolickiej zawartej w konstytucji *Lumen gentium*, która ma być „wyznacznikiem” wiary katolickiej dla pragnących pełnej jedności. Ta inicjatywa stała się powodem późniejszego utworzenia struktur kanonicznych w Kościele katolickim dla przyjęcia anglikanów.

Kościół anglikański jest podzielony na 38 prowincji kościelnych. Każdą prowincją zarządza własny synod i prymas (niezależność jurysdykcyjna od innych prowincji). Zwierzchnictwo arcybiskupa Canterbury jest tylko honorowe. Ciała pomocnicze, ale bez żadnej

¹¹⁸ Por. C. Slipper, *Konstytucja apostołska „AC” Benedykta XVI z perspektywy anglikańskiej*, [w:] *Wspólnota Anglikańska a ekumenia. Wokół konstytucji apostołskiej „AC” Benedykta XVI*, Kraków 2010, s. 104-109.

¹¹⁹ Wspólnota TAC liczy ok. 400 tys. wiernych, a jej aktem założycielskim jest Konkordat z 1990 r., poprawiony w 2003 r.: *The Traditional Anglican Communion Concordat of 1990 as Amended at the Meeting of the College of Bishops of the Traditional Anglican Communion*, November 26-28, 2003. W październiku 2007 r. biskupi TAC (z prymasem Johnem Hepworthem) skierowali list do Rzymu z prośbą o grupowe przystąpienie do Kościoła rzymskokatolickiego. Kongregacja Doktryny Wiary odpowiedziała na ich prośbę w liście z dn. 5.07.2008 r.

realnej władzy jurysdykcyjnej, to Anglikański Komitet Konsultacyjny (Anglican Consultative Council)¹²⁰.

Konstytucja *Anglicanorum coetibus* ma służyć anglikanom jako gwarancja pełnej katolickiej jedności, przy jednoczesnym zachowaniu „specyficznych elementów anglikańskiego dziedzictwa duchowego i liturgicznego”¹²¹. Stąd wniosek, iż pielęgnowanie tej anglikańskiej „specyfiki duchowej i liturgicznej”, przy koniecznym priorytecie jedności, nie sprzeciwia się możliwości pełnej jedności z papieżem¹²². Konstytucja przypomina katolicką świadomość, iż różnorodność tradycji we wspólnej wierze jest autentycznym bogactwem. Katolicyzm nie neguje kulturowego zróżnicowania chrześcijan, zgodnie z kryterium św. Pawła, iż „jeden jest Pan, jedna wiara, jeden chrzest” (por. Ef 4,5). Posługa Piotra jest rozumiana jako forma „pełnej komunii”¹²³. Stąd pragnienie jedności z Kościołem łacińskim. Jedność ta „nie wymaga ujednoczenia”, gdyż Kościół docenia różnorodność kulturową¹²⁴. Problem dotyczy jednak swoistych dla anglikanizmu kategorii *via media* i *comprehensiveness*, bowiem pełna jedność doktrynalna jest konieczna do prawdziwej jedności Kościoła (por. *Ut unum sint* 18).

Dla osiągnięcia widzialnej jedności wiernych obu wyznań, konstytucja *Anglicanorum coetibus* i *Nota* Kongregacji Nauki Wiary przewidują wiele środków. Chodzi o ustanowienie struktur przy poszanowaniu tradycji anglikańskiej. Temu służą ordynariaty personalne. Wyświęcanie duchownych żonatych możliwe jest za zgodą Biskupa Rzymu. Papież wskazuje, że gwarantem jedności dla członków ordynariatów jest nie tylko komunია z Biskupem Rzymu, lecz także – w wymiarze doktrynalnym – przyjęcie konstytucji *Lumen gentium* jako oficjalnego wyrazu wiary katolickiej (*Anglicanorum coetibus* I.5; *Nota*, s. 14).

Jedną z fundamentalnych cech anglikańskiej tożsamości jest różnorodność, która polega na zgodzie na przyjęcie prawd podstawowych (istotnych), różnych od kwestii drugorzędnych. Nie dopuszcza

¹²⁰ Por. J. Rosenthal, *The Essentials Guide to the Anglican Communion*, Harrisburg 1998; P. Kantyka, *Konstytucja apostolska Benedykta XVI „Anglicanorum Coetibus” i jej implikacje dla życia Wspólnoty Anglikańskiej*, „Roczniki Teologii Ekumenicznej”, nr 2, 2010, s. 83-97.

¹²¹ Kongregacja Nauki Wiary, *Nota dotycząca Konstytucji apostolskiej „Anglicanorum Coetibus”*, „L'Osservatore Romano”, wyd. pol., nr 1, 2010, s. 14.

¹²² Por. M. Składanowski, „*Anglicanorum Coetibus*” wobec problemu anglikańskiej tożsamości, „Roczniki Teologii Ekumenicznej”, nr 2, 2010, s. 114.

¹²³ Kongregacja Nauki Wiary, *Nota...*, art. cyt., s. 14.

¹²⁴ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Nota Kongregacji Nauki Wiary dotycząca Konstytucji apostolskiej „Anglicanorum Coetibus”*, „L'Osservatore Romano”, nr 1, 2010, s. 14-15.

natomiast głoszenia prawd wykluczających się wzajemnie¹²⁵. Powstają wątpliwości, które prawdy są istotne, a które drugorzędne. Nie posiadając głównego elementu doktrynalnego, tradycja anglikańska wypracowała własną podstawę jedności. Zasadą wewnętrzną jedności była po opuszczeniu Rzymu dyscyplina kościelna oraz zachowana episkopalna struktura Kościoła jako istotny element historycznej ciągłości Kościoła angielskiego¹²⁶. Także integrująca rola liturgii jest ważna wobec braku „swoistości dogmatycznej” w anglikanizmie.

Zachowanie pełnej jedności niemożliwe jest bez uznania nauki Tridentinum czy Vaticanum I, stąd potrzeba przyjęcia przez anglikanów dogmatów drugiego tysiąclecia, które nie były tylko partykularną nauką Kościoła zachodniego¹²⁷. Elementem kluczowym specyfiki anglikańskiej mającej swoje miejsce w katolickiej jedności jest świadomość trwającej przez wieki ciągłości *Ecclesia Anglicana*. Na czasie jest podjęcie nowych, duchowych poszukiwań oraz refleksja nad wiernością własnej tradycji, mimo szalejącej sekularyzacji. Konstytucja *Anglicanorum Coetibus* jest wielkim krokiem na drodze odzyskania zerwanej w XVI wieku jedności z Biskupem Rzymu.

Zakończenie

Należy podkreślić, iż postawa anglikanów wobec prymatu biskupa Rzymu uległa pozytywnej ewolucji. Chociaż odrzucają oni historyczne „ustanowienie” papieża przez Jezusa, są jednak gotowi uznać „plan Boży” w powstaniu prymatu Piotra. Początek tego prymatu wyprowadzają z Bożej Opatrzności. Przypuszczenie, że anglikanie mówią tylko o prymacie honorowym, okazało się nieprawdziwe.

W ramach prac Komisji ARCIC wypracowano opinię, iż prymat Piotra i Biskupa Rzymu nie należy do „koniecznych struktur Kościoła i do wiary zbawczej”¹²⁸. W prymacie dostrzegają jednak realizację Bożego planu związanego z budowaniem jedności i uniwersalności Kościoła. Uznają potrzebę istnienia urzędu papieskiego do reprezentowania całego chrześcijaństwa. Jest to jednak prymat „charyzmatycz-

¹²⁵ Por. W. Hryniewicz, *Hermeneutyka w dialogu. Szkice teologiczno-ekumeniczne*, Opole 1998, s. 223-225.

¹²⁶ Por. P. Kantyka, *Misterium biskupie w dialogu katolicko-anglikańskim*, „Studia Oekumenica”, nr 2, 2002, s. 61.

¹²⁷ Por. J. Ratzinger, *Kościół, ekumenizm, polityka* (tłum. z niem. b.p.a), Poznań-Warszawa 1990, s. 173-174.

¹²⁸ M. Żmudziński, *Prymat*, [w:] *Leksykon Teologii Fundamentalnej*, Lublin-Kraków 2000, s. 981.

ny”, a nie „jurysdykcyjny” (Raport ARCIC z 1981 roku). W dokumencie (z 1997 roku) dotyczącym encykliki Jana Pawła II *Ut unum sint* nie przeczą powszechnej i bezpośredniej jurysdykcji Biskupa Rzymu ani nie dostrzegają zagrożenia dla Kolegium Biskupów jako całości.

Urzędowi Piotra jako „znakowi jedności” będzie przypisane nie tylko przewodniczenie w godności i miłości oraz w odpowiedzialności; do sprawowania tej służby we „wspólnocie” (*koinonia*) konieczna będzie również władza jurysdykcyjna. Prymat będzie jednak przedstawiany jako „uzupełnienie kolegialności”, ponieważ nie może on zawiesić właściwego autorytetu biskupa lokalnego. Skoro papieństwo nie sprzeciwia się Nowemu Testamentowi, w przyszłym zjednoczonym Kościele prymat biskupa Rzymu jest konieczny dla utrzymania jego jedności.

Pismo św. nie jest jedynym głosem w Kościele. Istnieje także głos Tradycji, tj. doświadczenia Kościoła w ciągu wieków, szczególnie pierwszych. Słuchając głosu Pisma i Tradycji, Kościół współczesny może przezwyciężyć kryzysy, które przeżywa¹²⁹. Należy jeszcze przyznać większą rolę zasadzie synodalności i pomocniczości.

Dialog z głównym nurtem anglikanizmu nie jest na razie możliwy. Natomiast należy otwierać „drzwi” dla tych, którym bliskie jest nauczanie Jezusa w Kościele katolickim oraz nasza moralność. Cierpliwie prowadzona wymiana myśli pomoże w poszukiwaniu Chrystusowej prawdy o prymacie jako widzialnym ośrodku jedności.

~•~

JAN RADKIEWICZ

Obraz papieża w dialogu anglikańsko-katolickim

Streszczenie

Reformacja angielska (XVI wiek), szukając nowej tożsamości, zachowała w dużej mierze katolickie tradycje. Zerwanie jedności z Rzymem przez króla Henryka VIII (1533) przyczyniło się do podporządkowania Kościoła ustawodawstwu państwowemu. Anglikanizm – jako forma protestantyzmu – przyjął elementy doktryny luterańskiej i kalwinistycznej, nie rezygnując z podstaw moralnych i dogmatycz-

¹²⁹ Por. W. Hryniewicz, *Teologia i ekumenizm w obliczu kryzysu*, „Więź”, nr 4, 1977, s. 24.

nych Kościoła katolickiego. Doktryna Kościoła anglikańskiego została wyrażona w 39 *Artykułach religii anglikańskiej* określających trzy zasady: protestancko-biblijną (Low Church), katolicko-sakramentalną (High Church) i krytyczno-racjonalną (Broad Church). Określany jako *via media* między katolicyzmem a protestantyzmem, współczesny anglikanizm przybiera bardziej otwartą postawę wobec papieżstwa (*Raport z Malty* 1968) oraz władzy w Kościele (*Dokument z Wenecji* 1976). Istotną formą wymiany na płaszczyźnie teologicznej jest Anglikańsko-Rzymskokatolicka Komisja Międzynarodowa (ARCIC, 1969). Kontrowersje międzywyznaniowe nie dotyczą doktryny, ale sposobu jej interpretacji. Dialog na temat prymatu uwzględnia: prymat stolicy rzymskiej, kolegialny charakter władzy episkopatu i kapłańsko-profetyczną funkcję Ludu Bożego. Anglikanie *de facto* nie odrzucili „szczególnej” roli Piotra w Kościele, ale tylko konkretne, historyczne papieżstwo.

Słowa kluczowe: papieżstwo, prymat, reformacja, anglikanizm, ekumenizm.

JAN RADKIEWICZ

Pope in the Anglican-Roman Catholic Dialogue

Abstract

Reformation in England in the XVI century, while searching for a new identity, retained many aspects of traditional Catholic piety. Rejection of the primacy of the papacy by king Henry VIII in 1533 resulted in the subjugation of the church in England to the state. Anglicanism, as an offshoot of Protestantism, has absorbed certain dogmatic elements of Lutheranism and Calvinism, but never completely abandoned the basic moral and dogmatic statements of Catholicism. Its doctrine, expressed in the Thirty-Nine Articles of Religion, defines three principles: Protestant and biblical (Low Church), Catholic and sacramental (High Church) and critical and rational (Broad Church). Today, Anglicanism is often viewed as a *via media* between Catholicism and Protestantism. It displays an increasingly open attitude towards the papacy (The Malta Report of 1968) and authority in the Church (The Venice Statement of 1976). The Anglican-Roman Catholic International Commission (ARCIC) established in 1969, plays a very important role in theological conversations between both churches, which actually differ more in the interpretation of the doctrine than its content. The discourse over the primacy is centred on the primacy of Rome, collegiality of bishops and the priestly and prophetic functions of the faithful. In fact, Anglicans

never questioned the special role of Peter in the Church. They only rejected the concrete, historical papacy.

Keywords: papacy, primacy, Reformation, Anglicanism, ecumenism.